

15. TRADICIONALNO OPATIJSKO SAVJETOVANJE HRVATSKIH EKONOMISTA (Opatija, 14.-16. studenoga 2007.)

*Vladimir Veselica**
*Dragomir Vojnić***

UDK 330.341:32 (497.5)
JEL Classification P21, A11
Izvorni znanstveni rad

QUO VADIS CROATIA?

Politika, ekonomska politika i ekonomska znanost

Uvodna preambula

Prilozima koje smo pripremali za tradicionalna opatijska savjetovanja hrvatskih ekonomista pod općim naslovom «Quo Vadis Croatia» obično je namjena bila naglasiti na ocjenu trenutka i sugerirati mjere i smjernice ekonomske i razvojne politike.

Dogovorili smo se da ćemo priloge pod ovim općim naslovom pripremati sve do ulaska Hrvatske u Europsku Uniju. Naglasak u ovome prilogu stavili smo na razmatranje nekih proturječja kroz koja je Hrvatska prolazila u tijeku devedesetih godina 20. stoljeća, pa sve do danas. Opće je prihvaćena ocjena da je Hrvatska, uz Sloveniju, bila najbolje pripremljena za tranziciju.

No, Hrvatska je jedina središnja europska zemlja u tranziciji koja će tek do kraja ovoga desetljeća biti uključena u Europsku Uniju. Ovaj je prilog pokušaj traženja uzročno-posljedičnih veza između jedne činjenice: da je Hrvatska uz Sloveniju, bila najbolje pripremljena za tranziciju i druge činjenice: da će Hrvatska biti posljednja (središnja europska zemlja) koja je primljena u Europsku Uniju.

* Vladimir Veselica, redoviti profesor Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i počasni predsjednik Hrvatskog društva ekonomista.

** Dragomir Vojnić, znanstveni savjetnik emeritus Ekonomskog instituta, Zagreb (glavni i odgovorni urednik časopisa Hrvatskog društva ekonomista *Ekonomski pregled*). Članak je prethodno objavljen u zborniku Savjetovanja HDE "Ekonomska politika Hrvatske u 2008."

(1) Uključivanje Hrvatske u Europsku uniju je stvar bliske budućnosti

Kada smo u posljednjem desetljeću prošloga stoljeća započeli seriju priloga na našim opatijskim savjetovanjima pod općim naslovom «Quo Vadis Croatia» predviđali smo zadržavanje toga općega naslova sve do ulaska lijepe naše u Europsku Uniju. U tome kontekstu s određenim zadovoljstvom možemo konstatirati da je uključivanje Hrvatske u Europsku Uniju stvar bliske budućnosti. Kada to kažemo onda mislimo da je prilično realno očekivati da će se to dogoditi do kraja prvoga desetljeća novoga stoljeća. Ako se to dogodi, a to će se veoma vjerojatno dogoditi, onda se sasvim općenito može reći da bi to bio uspjeh i ekonomske i ukupne politike. No, kako je sve u prirodi i društvu relativno, i ova se ocjena mora i može veoma relativizirati. Zapravo, sve što je na dosadašnjim tradicionalnim opatijskim savjetovanjima hrvatskih ekonomista bilo napisano i izgovoreno o aktualnim problemima gospodarskih kretanja i ekonomske politike daje obilje materijala za relativiziranje naprijed izrečene ocjene

Kada to kažemo onda posebno imamo u vidu nešto čemu je u radovima ekonomista–znanstvenika stalno bilo posvećivano mnogo pozornosti. Kao što je opće poznato, Hrvatska uz Sloveniju pripada uskoj skupini zemalja koje su bile najbolje pripremljene za tranziciju. Ta je ocjena na međunarodnome planu bila opće prihvaćena već na samom početku tranzicije. Ona je posebno jasno bila izgovorena na prvom velikom međunarodnom znanstvenom skupu o tranziciji, a taj je skup u proljeće godine 1991. organizirao poznati The Hoover Institution, Stanford University California. Ta ustanova nerijetko priprema analitičke materijale zanimljive za White House i State Department. Skupu su nazočili vodeći ekonomisti i političari svih zemalja u tranziciji. Amerikanci su tome skupu posvetili veliku pozornost, pa su u radu skupa sudjelovali vodeći američki ekonomisti, uključivši i većinu nobelovaca. Skup je bio koncipiran i kao znanstveni seminar, tako da su američki ekonomisti dali brojne savjete kojima je svrha bila izbjeći greške u procesu pluralizacije i demokratizacije, osobito u procesu privatizacije.

Nobelovac Milton Friedman posebno je upozorio na razlike u različitim sferama privatizacije. Kada prodate tvornicu kobasica, prodali ste tijelo, ali kada prodate banke, prodali ste i dušu i tijelo. Na tome su skupu posebno dobro prošle teze o privatizaciji koje su u posebnoj studiji priredili ekonomisti iz Ekonomskog instituta, Zagreb na čelu sa Stjepanom Zdunićem. To je model privatizacije koji se zasnivao na, kako su autori kazali, otvorenoj strategiji.¹

Moderator savjetovanja bio je profesor George Shultz, znanstveni savjetnik The Hoover Institution, koji je poznat i kao ministar vanjskih poslova u admini-

¹ Stjepan Zdunić (ed.et al.). Privatizacija u politici gospodarskog razvitka Republike Hrvatske, Ekonomski institut, Zagreb, 1991.

straciji predsjednika Reagana. On je dao opći sažetak te konferencije, ocjenjujući i mogućnosti svake pojedine zemlje za djelotvorno ostvarivanje tranzicije i njezino dostignuće u tome. Obraćajući se na samome kraju konferencije našoj delegaciji, izrekao je najbolje moguće ocjene koje su ikada na jednome međunarodnome znanstvenome skupu bile izrečene o rezultatima i dostignućima reforme u nas, odnosno na prostorima bivše zajedničke države Jugoslavije. «Mi Vas nismo nikada ni ubrajali među realsocijalistički svijet. Vi ste sasvim nešto drugo. Vi ste razvili kapitalizam bez kapitalista. Vaši su radnici u isto vrijeme i proizvođači i upravljači i menadžeri i kvazivlasnici. Ako u miru prebrodite svoje unutarnje probleme, ostat ćete i dalje na čelu zemalja u tranziciji, kao što ste u tijeku mnogo godina bili na čelu zemalja u reformi». Dodao je da je velika šteta što i druge zemlje nisu ostvarile tako dobre uvjete za tranziciju. Te su se dobre želje Georgea Shultza, nažalost, ostvarile samo za Sloveniju, ali ne i za Hrvatsku.

U kontekstu te ocjene valja se prisjetiti da su na svršetku osamdesetih i na početku devedesetih godina 20. stoljeća, u vrijeme koordinatora reforme u nas - Kire Gligorova, Ante Markovića i Dragomira Vojnića, središte radne grupe, koja je radila na završnici reforme i na početku tranzicije činili zajedno hrvatski i slovenski ekonomisti. Posebno je potrebno spomenuti Željka Rohatinskoga, Stjepana Zdunića, Božu Marendića, Aleksandra Bajta, Veljka Bolea i Jožu Mencingera. Spominjemo samo neke, premda bi možda bilo pravednije spomenuti i niz drugih. Slovenska politika i Vlada uvažile su polazne tranzicijske osnove i rezultati su poznati. Hrvatska politika i Vlada te su osnove u potpunosti marginalizirali i rezultat su također općepoznati.

Hrvatski ekonomisti i hrvatska ekonomska znanost mogu dijeliti zadovoljstvo i raspoloženje većine hrvatskih građana što će Hrvatska do kraja ovoga desetljeća najvjerojatnije postati punopravnom članicom Europske unije. Uvažavajući sve to, hrvatski ekonomisti i hrvatska ekonomska znanost ne mogu i ne smiju zaboraviti i drugu stranu medalje koja nas nemilosrdno podsjeća na grubu stvarnost. A ta gruba stvarnost govori da će Republika Hrvatska biti posljednja središnja europska zemlja u tranziciji koja će se priključiti Europskoj Uniji. To se odnosi barem na one zemlje s kojima se možemo i želimo uspoređivati. Malo karikirano rečeno, Hrvatska se našla u veoma neugodnome položaju - jer su čak i Bugarska i Rumunjska, za koje su naši uspjesi dugo godina bili nedostižni, postale članice Europske Unije prije nas. Ta se gruba činjenica nikako ne može objasniti samo nametnutim ratom, iako je on sigurno - gledano sa svih aspekata - veliki problem i veliko zlo.

Tu se mora uvažiti činjenica da od općega pravila prema kojem sve ima svoju cijenu, odstupaju sloboda i ljudski život, ali poštujući tu nepobitnu činjenicu valja odmah reći da je problem hrvatskoga zaostajanja na svim poljima mnogo širi i dublji. I premda i znanost, uključivši i ekonomsku znanost, mora snositi i svoj dio odgovornosti, ipak se moramo prisjetiti jedne činjenice o kojoj se i

na domaćem i na međunarodnom planu vodilo računa, a i danas se o tome vodi računa - ta je da su na ovim našim prostorima i u vrijeme reforme i u vrijeme tranzicije djelovali vrsni ekonomisti znanstvenici koji su za sobom ostavili veoma vrijedne, pa i briljantne radove. Spomenimo samo Branka Horvata, Marijana Korošića, Gorazda Nikića, Miju Sekulića, Rikarda Langa, Jakova Sirotkovića, Božu Marendića, Ivu Vinskoga i Dragu Gorupića kojih više nema. Od onih koji još uvijek aktivno djeluju na znanstvenoj sceni sa širim ekonomskim političkim, makroekonomskim, pa i strateškim težnjama, valja posebno istaknuti briljantne radove Stjepana Zdunića.² Radove sa širim makroekonomskim, pa i strateškim težnjama dali su i neki drugi autori, od kojih spominjemo Adolfa Dragičevića, Vladimira Stipetića, Ivu Družića, Gordana Družića, Gustu Santinija, Matu Grgića i Vladimira Veselicu. Neki od njihovih radova spominju se i u literaturi korišteno za pripremu ovoga priloga.

Ne izlazeći iz granica skromnosti, jedan od autora ovoga priloga posebno ističe jedan rad koji nas po svome karakteru i sadržaju uvrštava u sam vrh svjetske ekonomske znanosti. To je rad Vladimira Veselice «Globalizacija i nova ekonomija».³

Ne ulazeći dalje na ovome mjestu u taj sklop pitanja, valja istaći da su na događanja, posebno u devedesetim godinama 20. stoljeća, utjecali brojni čimbenici, uključivši i znanost općenito i ekonomsku znanost posebno.

Odlučnu ulogu u tim događanjima imala je, međutim politika općenito i ekonomska politika posebno. Zato je u traženju uzročno-posljedičnih veza svih društvenih političkih i ekonomskih događanja u promatranom razdoblju posebnu pozornost, osim ekonomskoj znanosti, potrebno posvetiti i politici i ekonomskoj politici. Sretna je okolnost u svemu tome činjenica da se traganja za uzročno-posljedičnim vezama događanja koja su predmet našega interesa odvijaju u vrijeme koje prethodi prijemu Republike Hrvatske u Europsku Uniju, za što već više godina postoji opći politički konsensus. Sretna je okolnost i to što je hrvatska politička scena u ovome stoljeću mnogo stabilnija, nego je to bila u devedesetima. Dvije vodeće političke stranke - SDP i HDZ imaju jasnu europsku orijentaciju, a to je svakako i gledano sa svih strana veoma dobro.

Uloga je znanosti u takvim uvjetima da pokuša što objektivnije ocijeniti relevantnu prošlost, uz davanje mogućih naznaka za bolja gospodarska kretanja u budućnosti.

² Stjepan Zdunić: Relativne cijene, tečaj i konkurentnost hrvatskog gospodarstva, Ekonomski pregled br. 11-12, Zagreb 2003. Relativne cijene i izvori rasta – komparativna analiza, u knjizi Ekonomska politika Hrvatske u 2005., Inženjerski biro, Zagreb 2004.

³ Vladimir Veselica: Globalizacija i nova ekonomija. Izdavači: A.G. Matoš, Samobor, Ekonomski fakultet, Zagreb. Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, Inženjerski biro, Zagreb, Zavod za poslovna istraživanja. Zagreb, 2007.

Ne samo na marginama, nego i u samome središtu pretenzija, moraju stajati i odgovarajuće pouke i za znanost, i za politiku, i za ekonomsku politiku. Burna društvena, politička i gospodarska događanja u promatranome razdoblju veoma su zanimljiva i sa stajališta ekonomske povijesti, jer su se ta događanja ostvarivala u veoma važnome i intenzivnome prijelomnome razdoblju. Zato tome valja posvetiti odgovarajuću pozornost.

(2) Događanja u devedesetim godinama 20. stoljeća i dalje u svijetlu politike

Ukupnu društveno-ekonomsku i političku poziciju Hrvatske u promatranome razdoblju u devedesetima, pa sve do danas, određivala su događanja u tim devedesetima. Ta su događanja u velikoj mjeri utjecala na odnose Hrvatske i Europske Unije, pa u tome kontekstu posebnu pozornost valja posvetiti ulozi politike.

Kao što je općepoznato, na samom je početku pluralizacije i demokratizacije u Hrvatskoj stvoreno političko ozračje koje je bilo neprihvatljivo za međunarodnu zajednicu. Hrvatska ima dijasporu, posebno u SAD, kojom se zaista može ponositi, ali je stjecajem okolnosti (vjerojatno više stihijskih nego promišljenih) veliki utjecaj na stvaranje političkoga ozračja na samom početku devedesetih imao je ekstremno desni (proustaški i profašistički) dio hrvatske dijaspore. Kao što je poznato, promjenu vlasti u Hrvatskoj, na početku devedesetih ostvario je tandem Franjo Tuđman, kao predsjednik HDZ i Ivan Zvonimir Čičak, kao predsjednik HSS. Taj se tandem veoma brzo raspao, a u vrijeme prve dvojice premijera - Stjepana Mesića i Josipa Manolića, sve je više počeo jačati utjecaj desne dijaspore, što je na kraju dovelo do njihovoga napuštanja političke scene već na samome početku pluralizacije, demokratizacije i tranzicije.

Veliki kapital koji je Hrvatska imala kao zemlja koja je, uz Sloveniju, bila najbolje pripremljena za tranziciju, počeo se naglo topiti. Od briljantnih ocjena koje je na prvoj, već spomenutoj, međunarodnoj konferenciji o tranziciji (The Hoover Institution SAD.Cal.) dao George Shultz nije ostalo ništa.

Umjesto toga, na međunarodnim su se znanstvenim skupovima o tranziciji sve više mogle čuti ocjene da je Hrvatska jedina zemlja u tranziciji koja je relativizirala svoj odnos prema antifašizmu. To su bile veoma teške ocjene, jer je antifašizam jedan od bitnih faktora naše civilizacije. Svijet je teško primio i ratna događanja u B i H. Bečki institut za komparativne međunarodne studije, koji pripada u svijetu veoma poznatim i priznatim znanstvenim ustanovama za analizu i ocjenu događanja u sferi reforme i tranzicije, među prvim je na velikoj konferenciji o tranziciji dao veoma kritičke ocjene o događanjima u Hrvatskoj. Nasuprot prihvatljivim ocjenama o prvim učincima antiinflacijske politike, bile su izrečene

sasvim suprotne ocjene o događanjima u području politike. To se dogodilo u Beču u jesen godine 1993.⁴

U narednoj godini 1994. dogodila su se dva velika međunarodna skupa o tranziciji na kojima su dane veoma teške ocjene o političkim događajima u Hrvatskoj. Prvi je skup održan u SAD u Washingtonu u proljeće godine 2004. To je, zapravo, bio svjetski kongres međunarodne udruge znanstvenika u oblasti društvene znanosti (International Studies Association). Posebna je pozornost bila posvećena zemljama u tranziciji. Glavni referent, profesor s Harvarda, dao je u završnici svojega izlaganja ocjenu događanja u svakoj pojedinoj zemlji. Događanja u Hrvatskoj ocijenio je kao ekstrapolaciju NDH. Kada su se hrvatski ekonomisti oštro usprotivili takvoj ocjeni i spomenuli da je Tuđman bio Titov general odgovor je bio da ne govore o Titu kojega veoma cijene, nego o Tuđmanu u sadašnje vrijeme. Drugi je skup održan u jesen godine 1994. u Engleskoj, University of Exeter. To je bio kongres ekonomista zemalja Europske Unije posvećen analizi i ocjeni mogućnosti proširenja Europske Unije zemljama u tranziciji. U to su se vrijeme spominjale samo tri zemlje, i to Češka, Mađarska i Poljska. Kada smo kao jedini sudionici iz zemalja u tranziciji postavili pitanje: što je sa Slovenijom i Hrvatskom? Slovenija je glatko dobila prolaznu ocjenu i po osnovi ekonomije i po osnovi politike.

Primjedbe Hrvatskoj bile su uglavnom političke naravi. Sudionici toga skupa jasno su dali na znanje da bi Hrvatska po ekonomskim kriterijima dobile prolaznu ocjenu. Na kraju te konferencije dani su materijali u kojima su uvrštene kao mogući kandidati za proširenje Europske Unije i Slovenija i Hrvatska.⁵

To je, razumije se, bila znanstvena, a ne politička konferencija. Slovenci su ipak i tu priliku dobro iskoristili, a Hrvati su te ocjene potpuno marginalizirali.

Nešto više od godine poslije u prosincu godine 1995. održan je u Tunisu svjetski kongres ekonomista na kojem su također u prvi plan stavljene zemlje u tranziciji. Vodeću riječ na tome kongresu imali su poljski ekonomisti od kojih su neki dolazili u Ekonomski institut, Zagreb radi proučavanja problematike reforme u Hrvatskoj i na prostorima bivše zajedničke države Jugoslavije. Ispričavali su se hrvatskim ekonomistima što ih zbog opće, posebne političke situacije u Hrvatskoj ne mogu stavljati u prvi plan u diskusijama o tranziciji. Michael Bruno, koji je u to vrijeme bio predsjednik Svjetske asocijacije ekonomista i potpredsjednik Svjetske banke izrazio je u razgovoru s hrvatskim ekonomistima žaljenje zbog dviju činjenica. Prva je to što Branko Horvat nije postao nositelj Nobelove nagrade, a druga se odnosi na političko ozračje u Hrvatskoj koje je neprihvatljivo

⁴ Podrobnije informacije mogu se dobiti u knjizi - Christophor. T. Saunders (ed.et al.): *Eastern Europe in Crisis and the Way Out*, Macmillan, London 1995.

⁵ Podrobnije u autorovom radu: *European Integrational Processes and the Countries in Transition with Special Reference to Croatia and Former Yugoslavia*, Conference ISSUE, Single European Market, Paper, No. 88. University of Exeter, September, 8-11. 1994.

za međunarodnu zajednicu. No, i pored toga, Michael Bruno se prema Hrvatskoj i prema Hrvatskome društvu ekonomista pokazao veoma prijateljski. Naime, naš zahtjev za uključivanje Hrvatskoga društva ekonomista u Svjetsku federaciju ekonomista prihvaćen je čak i prije nego što je Hrvatska primljena u Vijeće Europe, što je inače bez presedana. Duga tradicija časopisa Hrvatskoga društva ekonomista «Ekonomski pregled» pri svemu je tome imala veoma prepoznatljivu pozitivnu ulogu.

No, politika u Hrvatskoj sve je te činjenice jedva primijetila. Ponašali smo se kao da smo sami sebi potpuno dovoljni i da nas se vanjski svijet baš i ne tiče. Godine 1998. održana je u organizaciji već spomenutoga Bečkoga instituta za međunarodne komparativne studije velika međunarodna konferencija sa svrhom analizirati i ocijeniti dostignuća pojedinih zemalja u tranziciji.⁶ Svodna je ocjena sadržala i ekonomske, i političke, i osobito mafiokratske momente. Hrvatska je razvrstana u najgoru grupu zemalja zajedno s Rusijom i s Moldovom. Poslije se o toj temi na inicijativu hrvatskih ekonomista razvila diskusija među članovima Međunarodnog odbora koji je tijekom dugo godina koordinirao rad na projektima Bečkoga instituta. U diskusiji je, kao jedan od članova Odbora, sudjelovao i ruski akademik Oleg Bogomolov, savjetnik Gorbačova iz vremena reforme i početka tranzicije, a isto tako i predsjednik Međunarodnoga odbora Philip Rieger. U samome središtu diskusije bilo je traženje odgovora na pitanje: kako to da su se mafiokratske pojave javile u Rusiji, kao zemlji najslabije pripremljenoj za tranziciju i u Hrvatskoj kao zemlji najbolje pripremljenoj za tranziciju? Iz diskusije se moglo razabrati da mafiokratske pojave u Hrvatskoj kao maloj zemlji nikoga nisu posebno zabrinule, nego su samo razočarale, jer se takva situacija u Hrvatskoj nije očekivala. Mafiokracija se u Hrvatskoj stjecajem ekonomskih i političkih okolnosti, izraženih u tajkunskoj privatizaciji i ekstremnoj desnici, razvijala na krilima vlasti od vrha do dna.

U Rusiji su uzročno-posljedične veze bile dijametralno suprotne. Rusija je velika zemlja koja je veoma slabo bila pripremljena za tranziciju. Problemi na samome početku tranzicije nikoga nisu razočarali, nego su ljude samo zabrinuli. U općoj stihiji i kaosu, koji su nastali nestankom bilo kakve čvrste ekonomske, tržišne i političke infrastrukture, vlast se u Rusiji razvijala na krilima mafiokracije od dna do vrha.

Ta je problematika isto tako plijenila pozornost velikoga međunarodnoga znanstvenoga skupa koji je organizirao Institut akademika Bogomolova a koji je održan u zgradi Predsjedništva Ruske akademije znanosti u jesen godine 2000. Svi su se referenti i sudionici skupa složili da su mafiokratske deformacije ostavile

⁶ WIIW 25 Years, Anniversary Conference, Shaping the New Europe: Challenges of EU Eastern Enlargement – East and West European Perspectives, Vienna, 11-13, November 1998.

teške posljedice i na Hrvatsku kao malu zemlju i na Rusiju kao veliku zemlju.⁷ Visoka suglasnost i o tim i drugim središnjim problemima tranzicije (osobito glede dominacije doktrine ekonomskog neoliberalizma) došla je do izražaja na užem skupu svjetskih znanstvenika, veterana reforme i tranzicije, koji je organizirao akademik Bogomolov u svome domu u Moskvi.

I premda bi se u prilog ocjeni da su politički problemi odigrali odlučujuću ulogu u velikome zaostajanju Hrvatske za drugim zemljama u tranziciji moglo još mnogo toga reći, ipak se čini da bi u kontekstu onoga što je već rečeno to bilo sasvim suvišno. Posebno u svjetlu prijema u punopravno članstvo Rumunjske i Bugarske koje su u svemu bile i ostale daleko iza nas.

U diskusiji na već spomenutoj međunarodnoj konferenciji u Institutu akademika Bogomolova, osim teških ocjena o deformacijama mafiokratskog karaktera i u Rusiji i u Hrvatskoj mogle su se čuti i neke ocjene ljepšeg sadržaja. Te su se ocjene odnosile, kada je riječ o Rusiji, na dolazak na vlast predsjednika Putina, a kada je riječ bila o Hrvatskoj - na dolazak na vlast koalicijske Vlade lijevoga centra. Ta je Vlada učinila kraj međunarodnoj izolaciji Hrvatske i ostvarila je cjeloviti politički konsensus o proeuropskoj orijentaciji s ambicijom što bržega uključivanja u Europsku Uniju. Problematika borbe protiv organiziranog kriminala i mafiokracije stavljena je u najprioritetniji plan.

U međuvremenu je došlo i do šire političke konsolidacije hrvatske političke scene. Hrvatska demokratska zajednica transformirala se od političkog pokreta s naglašenim populizmom u normalnu građansku stranku desnoga centra.

To je omogućilo da promjenom vlasti i nova vlada HDZ-a zadrži proeurop-sku orijentaciju i da nastavi kretanja prema priključivanju Europskoj Uniji, što će se veoma vjerojatno dogoditi do kraja ovoga desetljeća i što je sa svih stajališta veoma dobro. Ono, međutim, što je manje dobro, to je činjenica da je Hrvatska zbog velikih grešaka ukupne politike doživjela teške štete i materijalne, i ekonomske, i političke, i moralne. U tome su se kontekstu kod nas nerijetko mogle čuti i ocjene da nas svijet ne voli, a to je potpuni apsurd, jer taj apstraktni svijet nijednu zemlju niti voli, niti mrzi, već se prema njoj odnosi u suglasju s njezinim ukupnim djelovanjem. Na svjetskom kongresu ekonomista godine 2002. uvodno je izlaganje o proširenju Europske Unije s novim članicama iz zemlja u tranziciji održao Romano Prodi, predsjednik Europske Komisije. Nakon završetka veoma opsežnoga referata, zadržao se u razgovoru, i to pred novinarima i televizijskim kamerama, samo sa hrvatskom delegacijom koju je predvodio Vladimir Veselica. Izrazio je svoje žaljenje što među novih deset članica nije mogao spomenuti i Hrvatsku. Jasno je dao do znanja da je sudbina Hrvatske u hrvatskim rukama i

⁷ Oleg T. Bogomolov (ed.et al.): *Post socialist Countries in the Globalizing World*, Russian Academy of Sciences, Moscow 2001. pp. 290-308.

da su problemi ulaska Hrvatske dominantno politički, a ne ekonomski.⁸ I premda sve to nije ni novo, niti nepoznato, u našoj se javnosti redovito podcjenjuju, a moglo bi se reći i zataškavaju, stvarni politički problemi, prenaplaćavaju se oni ekonomski.

(3) Događanja u devedesetim godinama 20. stoljeća i dalje u svijetlu ekonomske politike

Hrvatska ekonomska znanost od samoga je početka bila veoma angažirana na ostvarivanju tranzicije u svim segmentima pluralizacije i demokratizacije. To se posebno odnosi na aktivnost Hrvatskoga društva ekonomista i na kontinuitet održavanja tradicionalnih opatijskih savjetovanja, a isto tako i na izdavačku aktivnost, osobito na časopis «Ekonomski pregled». Ekonomska je znanost svoju aktivnost ostvarivala i preko odgovarajućih ustanova i institucija, posebno preko ekonomskih fakulteta i ekonomskih instituta. U tom kontekstu valja posebno istaknuti veliku aktivnost ekonomista okupljenih oko Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Ekonomska znanost od samoga je početka tranzicije tražila da se uspostave odgovarajući odnosi suradnje s ekonomskom politikom. Relativno dobre odnose koji su postojali u godinama reforme valjalo je još poboljšati u vrijeme tranzicije i osamostaljivanja Republike Hrvatske. Ekonomska je znanost bez prekida vodila računa o činjenici da odnosi ekonomske znanosti i ekonomske politike mogu ponekad i po prirodi stvari biti neusklađeni, pa i konfliktni. Naime, ekonomska je znanost dio znanosti, a ekonomska je politika dio politike. Sudionici ekonomskih znanosti su znanstvenici koji se ponašaju po kriteriju borbe za znanstvenu istinu. Akteri ekonomske politike političari su koji se ponašaju po kriteriju borbe za vlast.

Makroekonomske odluke političke su odluke, a kao što je općepoznato karakter tih odluka određen je odnosom političkih snaga u svakome, pa i u našem društvu.

Hoće li taj odnos snaga manje ili više u obzir uzimati stavove znanosti ovisi o mnogo čimbenika u makroekonomskom i makropolitikom okruženju. Pri svemu je tome ipak najvažnija spoznaja da krupne ekonomske odluke donosi politika, a ne znanost. U društvima razvijene ekonomije i relativno stabilne političke scene konfrontacije između ekonomske znanosti i ekonomske politike u pravilu su

⁸ Podrobnije u radu autora: Quo Vadis Croatia, zemlje u tranziciji i Europska unija – Gdje je Hrvatska; u knjizi: Ekonomska politika Hrvatske u 2004., Inženjerski biro, Opatija 2003. str. 1-21.

manje. Problemi, međutim, nastaju onda kada su te razlike velike i kada je kvaliteta ekonomskih odluka zamjetno niža od razine raspoloživoga znanja, ili niža od razine ponuđenih znanstvenih osnova na kojima bi se mogle zasnivati odgovarajuće političke odluke, a postoji dosta osnova za pretpostavku da se upravo to dogodilo već na samome početku tranzicije. Neupitna je činjenica da je Hrvatska, uz Sloveniju, pripadala skupini zemalja koje su bile, zbog dugoga razdoblja reforme, najbolje pripremljene za tranziciju, a isto je tako neupitna i činjenica da je Hrvatska u odnosu na sve druge, osobito središnje europske, zemlje u tranziciji najviše zaostala. Nametnuti rat i nesumnjivo velika težina ljudskih žrtava ne mogu se prihvatiti kao zadovoljavajuće objašnjenje. O čemu se, zapravo, radi?

Činjenica da je tranzicija u općoj pluralizaciji i demokratizaciji u nas započela u makropolitikom okruženju nešto drugačijem nego u drugim zemljama u tranziciji već je spomenuta. Razlike su nastale pod utjecajem dijela ekstremno desno orijentirane hrvatske dijaspore. Stvarno političko ozračje bilo je neprihvatljivo za međunarodnu zajednicu, bez obzira na to što tko od nas pod tim terminom podrazumijeva. No, ipak se mora spomenuti da se, kada se radi o odnosima ekonomske znanosti i ekonomske politike, situacija na samome početku nije činila tako nezadovoljavajućom. U vrijeme prve hrvatske Vlade premijera Stjepana Mesića i druge hrvatske Vlade premijera Josipa Manolića uspostavljeni su odnosi dobre suradnje ekonomske znanosti i ekonomske politike. Ekonomsku je znanost hrvatska Vlada angažirala u pripremi važnih strateških studija, pa su tako u Ekonomskom institutu Zagreb pripremljene dvije studije. Prva - o kompleksu privatizacije, a druga - o kompleksu strategije razvitka.⁹ Prva je morala poslužiti kao ekonomsko-analitička osnova za pripremu zakona o privatizaciji, a druga - za pripremu Konceptije i strategije razvitka Republike Hrvatske.

I premda su obje studije završene u ugovornome roku, odluke ekonomske politike su krenule su u sasvim drugome smjeru. Umjesto početka ostvarivanja privatizacije na osnovi predložene «otvorene strategije» koja polazi od društvenoga vlasništva i uzimanja u obzir konkurencije svih drugih oblika vlasništva, u praksi se dogodilo nešto diametralno suprotno.

Umjesto koraka naprijed u smjeru postupne privatizacije, učinjen je korak natrag u smjeru podržavljenja društvenoga vlasništva. I iako ne odobravamo upotrebu riječi «katastrofično», u ovome se slučaju stvarno dogodilo nešto što je dalo negativan ton što je označilo ukupnu tranziciju, a što se zaista tako može ocijeniti. To je bila osnova za ostvarivanje tajkunske privatizacije, koja je dovela do devastacije i degradacije svih uobičajenih društvenih, političkih, ekonomskih i moralnih mjerila vrijednosti. Podjela, ili bolje reći neviđena pljačka, nacionalnog

⁹ Božo Marendić (ed.et al.): Konceptija i strategija ekonomskog razvitka Republike Hrvatske, u publikaciji Privredna kretanja i ekonomska politika No. 10. Narodna banka Hrvatske i Ekonomski institut, Zagreb, 1991.

bogatstva po kriterijima političke podobnosti, stvorila je takvo makroekonomske i makropolitčko okruženje u kojemu su različite stihijski stvorene interesne grupe počele ostvarivati svoju vladavinu uz pomoć različitih monopola i oligopola. Pojave organiziranog kriminala uz teške društvene deformacije mafiokratskog karaktera bile su neizbježne. A kao posljedica toga bile su i teške deformacije u državnoj upravi, u državnom odvjetništvu i posebno u sudstvu i u policiji također neizbježne.

Taj fenomen podržavljenja društvenoga vlasništva ni do danas nije dobio odgovarajuće teorijsko objašnjenje. Ustavno gledano tim su potezom razvlašteni od prava upravljanja društvenim sredstvima (u svojstvu kvazivlasnika) svi građani Hrvatske.

Sjetimo se samo sjajne ocjene koju je na prvoj već spomenutoj međunarodnoj konferenciji o tranziciji dao George Shultz. Našu veliku prednost pred drugim zemljama u tranziciji zasnivao je na činjenici da su naši radnici i proizvođači, upravljači i kvazivlasnici. U spomenutoj studiji o privatizaciji, koju je u redakciji Stjepana Zdunića priredio Ekonomski institut, Zagreb, sve su te činjenice osobito uzete u obzir. Od ekonomista znanstvenika nešto veću pozornost teorijskoj razradi problema podržavljenja društvenog vlasništva posvetio je samo Branko Horvat.¹⁰

Imajući u vidu sva poboljšanja koja su nastala političkim promjenama na početku ovoga stoljeća, ipak se mora reći da recidivi svih nabrojanih deformacija i danas teško opterećuju naše društvo. Sve su se te deformacije već u prvim godinama tranzicije sve više zaoštravale u uvjetima nametnutoga rata. Umjesto da se u tim uvjetima proces privatizacije zaustavi, on je i dalje nastavljen, i to s još težim posljedicama. Na jednoj su strani mladi ljudi Hrvatske u velikome broju - kao dragovoljci, sudjelovali u domovinskome ratu, a na drugoj su se strani neki drugi ljudi nemilice bogatili bez ikakve realne osnove, osim političke podobnosti, ratnog profiterstva i pljačke nacionalnoga bogatstva.

Može se slobodno reći da je tajkunska privatizacija razarala dušu i tijelo hrvatskoga gospodarstva i društva, a sve će se te negativne posljedice osjećati još u nekoliko naraštaja. I pored naprijed spomenutih znanstvenih osnova, ekonomska se politika odvijala stihijski, što znači da se nije zasnivala na bilo kakvoj osmišljenoj koncepciji strategije razvitka.

Nepovoljni učinci stihijske ekonomske politike bili su još dodatno podstignuti činjenicom da je u okruženju vladala doktrina ekonomskog neoliberalizma, što je nanijelo velike štete svim zemljama u tranziciji. Svemu je tome uvelike pridonosila i reforma društva blagostanja koja je veoma negativno djelovala na

¹⁰ Branko Horvat: Social Ownership, Fourth International Conference on Enterprise in Transition, University of Split Faculty of Economics in cooperation with The World Bank Group, Split-Hvar, May 24-26, 2001, pp. 286-292.

sam početak tranzicije. Kao što je poznato, reforma društva blagostanja uslijedila je pod utjecajem četvrte tehnološke informatičke revolucije. U takvim je uvjetima aktivna ekonomska politika, oslanjajući se na odgovarajuću koncepciju i strategiju razvitka, bila više nego potrebna. Nasuprot tome, čimbenici ekonomske politike u potpunosti su prepušteni stihiji koju su nametnule reforma društva blagostanja i dominacija doktrine ekonomskog neoliberalizma. Makroekonomsko i makropoliticko okruženje bilo je bremenito svim mogućim društvenim devijacijama koje su nastale pod utjecajem tajkunske privatizacije. Neke su od njih već spomenute. Jedini nešto bolje osmišljen i potez ekonomske politike na početku devedesetih godina 20. stoljeća dogodio se u jesen 1993., kada je donijet stabilizacijski program koji je u uvjetima galopirajuće inflacije bio pozdravljen kao dobrodošao. Taj se program uskoro pokazao duboko proturječnim i ostavio za osobom i veoma dobre i veoma loše učinke. Dobri su učinci smirivanje inflacije. Loši učinci su činjenica da je taj program sadržao samo antiinflacijske komponente, a oni razvojni sasvim su izostali. Osnovna se karakteristika toga programa manifestirala u monetarnoj politici koja stavlja težište na dugoročno stabilnu i dugoročno precijenjenu kunu. Praktički, vođena je politika fiksnoga tečaja. Dakle, nešto diametralno suprotno od one ekonomske politike koju su veoma uspješno provodili Slovenci. Ništa manje pogrešni koraci ekonomske i posebno monetarne politike, nisu točnije najvećim dijelom prodane strancima. Ukupno prihodovanje hrvatske države po toj osnovi bilo je mnogo manje od uložених sredstava hrvatskih građana za sanaciju banaka. No to i nije ono najgore. Jer, ono najgore odnosi se na činjenicu da je zajedno s hrvatskim bankama prodana i velika masa štednje hrvatskih građana. Tom štednjom upravljaju hrvatski građani svaki pojedinačno u granicama vlastite štednje, ali ukupnim, na tim osnovama stvorenim kapitalom, i financijskim i kreditnim potencijalom ne upravljaju hrvatski građani, nego vanjski centri moći koji su vlasnici onih banaka koji su kupili hrvatske banke. Prema tome, hrvatski je monetarni suverenitet sveden na margine. Koliki je utjecaj toga suvereniteta na ukupan suverenitet opće je poznato. Smjerovi trošenja kreditnoga potencijala naših banaka ovise o volji vanjskih vlasnika, a to znači da su ti smjerovi pod dominantnim utjecajem nekih drugih, a ne hrvatskih interesa. U takvim uvjetima različiti lobiji usmjeravaju veliki dio potrošnje i investicija. Uloga je uvoznog lobija, po prirodi stvari, dominantna. Tu su činjenicu dugi niz godina čimbenici ekonomske politike veoma teško priznavali kao našu realnost. Znanost, osobito na tradicionalnim opatijskim savjetovanjima ekonomista tu je temu stalno isticala u prvi plan. A sam termin «uvozni lobi» tek je u novije vrijeme dobio pravo građanstva.

Neke su zemlje u tranziciji prodaju dijelova nacionalnog bogatstva, posebno banaka, strancima uvjetovale dobivanjem različitih pogodnosti, osobito green field investicijama u atraktivne sektore industrije. Na tim je osnovama u nekim zemljama iznimno dobro prošla automobilska industrija.

Ekonomisti su, osobito na tradicionalnim opatijskim savjetovanjima predlagali da se Poštanska banka razvije kao velika nacionalna gospodarska banka. Hrvatska je, međutim, svoje najatraktivnije gospodarske sektore, i to, ne samo banke, nego i dijelove poduzeća u oblasti komunikacije, energetike i industrije prodala strancima bez ikakvih posebnih ustupaka u oblasti greenfield investicija. Dogodilo se, zapravo, nešto dijametralno suprotno. Od ukupne mase izravnih vanjskih investicija koje su došle dosadašnjim tijekom tranzicije tek se jedan mali dio odnosi na povećanje proizvodnje na osnovi novih tvornica, novih tehnologija i novih proizvoda.

Druga strana medije takvoga kaosa i stihije u ekonomskoj politici u opisanom makroekonomskom okruženju imala je u tijeku devedesetih kao posljedicu propadanje velikoga broja poduzeća i nagli porast nezaposlenosti, praćen velikim padom ukupne razine proizvodnje. Uvoz je neprestano bio veći od izvoza. Razina pokriva uvoza izvozom se još i danas kreće ispod 50%.

Jedna od glavnih karakteristika privrednih kretanja u devedesetim je godina bila opća deindustrijalizacija, praćena porastom nezaposlenosti i padom izvoza. Povećanje disproporcija u razvitku pojedinih regija bila je neizbježna posljedica stihijske ekonomske politike. Nedostatak odgovarajuće prostorne politike postaje sve veći problem, a to se odnosi i na politiku bogatstva voda i na vodni režim. U isto su vrijeme problemi ukupnoga društvenoga blagostanja postajali sve izrazitiji. Prema istraživanjima Svjetske banke socijalne su razlike u Hrvatskoj bile veće od socijalnih razlika u bilo kojoj drugoj zemlji u tranziciji.¹¹ Stope rasta proizvodnje oscilirale su oko relativno niske razine da bi na kraju stoljeća u godini 1999. stopa rasta BDP bila negativna. A ako govorimo o međunarodnome okruženju općenito i posebno o prijemu u Europsku Uniju, situacija u Hrvatskoj bila je sasvim specifična.

Sve su druge zemlje u tranziciji, osobito one središnje europske, ulagale velike napore za što brže priključivanje Europskoj Uniji, a Hrvatska je prolazila kroz fazu, manje ili više, međunarodne izolacije, praćene manje ili više otvorenim sankcijama. Vodeći politički čimbenici ponašali su se samozadovoljno i samodovoljno, kao da ih se uključivanje u Europsku Uniju mnogo ne tiče. Sa druge strane, Europska je Unija pokazivala zanimanje da se i Hrvatska kao i druge europske zemlje u tranziciji uključe u europske integracijske procese, ali je za to tražila ispunjavanje odgovarajućih uvjeta.

Godine 2000. na vlast je došla koalicijska Vlada lijevoga centra koja je sebi kao najvažniju stratešku zadaću postavila uključivanje Hrvatske u Europsku Uniju. Međunarodna pozicija Hrvatske veoma se brzo promijenila i sve su se

¹¹ Document of the World Bank, Croatia. Economic Vulnerability and Welfare Study, June, 2000.

pripreme za kandidaturu Hrvatske za prijem u Europsku Uniju ubrzanim tempom počele ostvarivati. Zanimljivo je s time u vezi ponovo spomenuti razgovor hrvatske delegacije ekonomista na čelu sa predsjednikom Hrvatskoga društva ekonomista - Vladimirom Veselicom i sa predsjednikom Europske komisije - Romanom Prodiem u Barceloni godine 2002. za vrijeme održavanja Svjetskoga kongresa ekonomista. Na tome je Kongresu uvodni referat bio posvećen proširenju Europske Unije novim članicama. Od ukupno deset članica, osam njih bile su zemlje u tranziciji. Nakon svoga referata, Romano Prodi se zadržao u razgovoru samo sa hrvatskom delegacijom. Rekao je da mu je veoma žao što među deset zemalja nije mogao spomenuti i Hrvatsku. Jasno je dao na znanje da su samo politički problemi usporili uključivanje Hrvatske i izrazio vjeru da će se to uskoro dogoditi. Sve u svemu dao nam je veoma čvrste argumente da je sudbina Hrvatske u hrvatskim rukama i da političko ozračje u devedesetima nije moglo dobiti prolaznu ocjenu od međunarodne zajednice.

Nova koalicijska Vlada, međutim, tu je prolaznu ocjenu dobila uz pretpostavku da budu ispunjeni odgovarajući uvjeti, osobito oni iz politike i ekonomije. Proeuropsko ozračje stvoreno je na samome početku nove Vlade ali je ekonomska situacija bila veoma teška. Bilo je potrebno učiniti prijelom u trendu stope rasta BDP u veoma teškom makroekonomskom okruženju, kojega su glavne karakteristike bile precijenjena kuna - koja se zbog velike eurizacije i uloge deviznih klauzula nije mogla mijenjati. Veliko ograničenje u ostvarivanju prijeloma u trendu rasta BDP bilo je i već opisano makroekonomsko okruženje koje nije bilo prikladno za ostvarivanje rasta na osnovi uloge masovnog poduzetništva na svim razinama.

Rješenje se ipak našlo u velikome osloncu na državu kao velikoga poduzetnika. Od godine 2000. do 2003. uslijedila su velika investicijska ulaganja u infrastrukturne sektore, osobito u cestogradnju. I premda tako velika ulaganja u cestovnu infrastrukturu, čisto teorijski gledano, nisu bila sasvim usklađena s teorijom optimalne stope i strukture investicija, takva je ekonomsko-politička orijentacija dala određene rezultate. Godini 1999. ostvaren je prijelom u negativnoj stopi rasta i nastupilo je četverogodišnje razdoblje prosječne stope rasta BDP većega od 4%. Zahvaljujući takvim razvojnim performansama, BDP Hrvatske dostigao je u godini 2003. razinu od 98,8%, onu koju je imao na početku tranzicije u godini 2000. Slijedeće 2004. BDP Hrvatske dostigao je, pa i blago premašio tu razinu.

Na svršetku godine 2003. koalicijsku Vladu lijevoga centra zamijenila je Vlada reformiranog HDZ-a koja je nastavila i proeuropsku i ekonomsku politiku, a koja se također naslanjala na veliku infrastrukturnu investicijsku potrošnju. Na tim su se osnovama nastavile ostvarivati relativno visoke stope rasta BDP. No ipak se mora reći da je usporedno s pozitivnim trendovima u području rasta BDP išao i manje pozitivan trend stalnoga povećanja vanjskoga duga. Njegova je razina već davno nadmašila onu granicu koja se smatra kako-tako prihvatljivom - a ta se granica kreće oko 80% BDP.

Nastavljanje pozitivnih trendova rasta BDP, ali bez daljega povećavanja vanjskih dugova, osnovni je problem ekonomske politike u ovome trenutku razvitka hrvatskoga gospodarstva. O tim i srodnim problemima bit će nešto više rečeno u nekim drugim prilogima našega ovogodišnjega (studeni 2007.) opatijskoga sa-vjetovanja.

U središtu naše pozornosti i dalje će ostati, kako je već u uvodnim napome-nama bilo rečeno, težnja da se sagledaju one uzročno-posljedične veze koje su dovele do takvih, u osnovi atipičnih, ekonomskih performansi u tijeku devedese-tih godina 20. stoljeća i dalje sve do danas. To je, pored ostaloga, potrebno i zato da pokažemo da je ekonomska znanost opasnosti od takvih događanja povremeno sagledavala, a to znači da su se neke devijantne pojave mogle spriječiti ili barem osjetno ublažiti. To je isto tako potrebno i za traženje mogućih rješenja i za ostva-rivanje veoma kompleksnih i proturječnih zadaća aktualne ekonomske politike. Mora se ponoviti i to da je to potrebno i zbog stvaranja priloga za građu o našoj novijoj ekonomskoj povijesti, jer ako to ne učine ekonomisti znanstvenici koji su u isto vrijeme i akteri i sudionici tih događanja, to će netko drugi izvan ovih događanja mnogo teže moći učiniti.

(4) Pojava atipičnoga modela privređivanja u svijetlu atipičnoga makroekonomskoga i makropolitikoga okruženja

Glavna je zadaća ekonomije i politike tranzicije povećati ekonomsku efika-snost i gospodarsku djelotvornost, a isto tako i povećavati političku demokratičnost i zaštitu ljudskih prava i sloboda, a sve to da bi se povećalo blagostanje ljudskog življenja i u konačnici, radi razvijanja društva blagostanja.

Cjelovita komparativna studija o ostvarivanju te glavne zadaće ekonomije i politike tranzicije još nije priređena, pa se zato može o toj temi govoriti samo u parcijalnim naznakama.

Ako povećavanje demokracije ocjenjujemo prema kriteriju da je svaki politički pluralizam bolji od političkoga monizma, onda je učinjen zamjetan korak naprijed, ali ako u okvir kriterija povećavanja demokratičnosti i ljudskih prava i sloboda uključimo i socijalnu komponentu i načelo socijalne pravde, onda se ne može govoriti o koraku naprijed nego o koraku natrag.

Ocjenjujemo li povećavanje ekonomske učinkovitosti i gospodarske dje-lotvornosti prema kriteriju brzine dostizanja predtranzicijske razine razvitka, onda je situacija po pojedinim zemljama veoma različita. Najbolje su rezultate ostvarile središnje europske zemlje. Iznimka je samo Hrvatska, ali, kada je riječ o postupnom ostvarivanju blagostanja ljudskog življenja u smjeru razvitka društva

blagostanja, onda su ostvarenja dijametralno suprotna od onih koje su imali u vidu teoretičari ekonomije i politike tranzicije. Umjesto društva blagostanja, pojavili su se divlji kapitalizam i tržišni fundamentalizam. Pojavile su se drastične socijalne razlike i naglo je povećana nezaposlenost.¹²

U većini zemalja došlo je do velikih socijalnih diferencijacija - do osiromašjenja velike većine i do obogaćenja manjine. Simptomi društva blagostanja ne mogu se naći ni u jednoj zemlji u tranziciji. Iznimka je donekle samo Slovenija. U takvom kontekstu valja spomenuti i neke uzročno-posljedične veze razvitka pojedinih zemalja u tranziciji. Tu posebno mislimo na makroekonomsoj, nešto smo već spomenuli, a to su posebno međunarodna izolacija i tajkunska privatizacija, precijenjena kuna, dugoročno fiksirani tečaj razmjene i takva ekonomska i posebno monetarna politika u kojoj su zamijenjeni ciljevi i uvjeti razvitka.¹³

Veliki je problem za sve zemlje u tranziciji (i nažalost je to još uvijek) činjenica da je tranzicija započela u vrijeme reforme društva blagostanja i u vrijeme dominacije doktrine ekonomskog neoliberalizma. Na tim su osnovama iz međunarodnoga okruženja davani veoma pogrešni signali o smjerovima ekonomske politike. To se posebno odnosi na Washington Consensus. Na međunarodnom planu na ove su probleme prvi ukazali američki ekonomist nobelovac - Joseph Stiglitz¹⁴ i poljski ekonomist Gregorz Kolodko. Obojica su zauzimali visoke pozicije u Svjetskoj banci. Gregorz Kolodko bio je potpredsjednik Vlade Poljske u vrijeme najvećih uspjeha poljskoga gospodarstva u razdoblju 1994.-1998. On je osobito isticao da za taj uspjeh valja zahvaliti veoma aktivnoj industrijskoj politici.

Problemi tranzicije koji su došli u prvi plan u diskusiji na relaciji Washington-Post-Washington Consensus neprestano su plijenili pozornost hrvatskih ekonomista. To se posebno odnosi na dvije već spomenute studije Ekonomskog instituta, Zagreb, koje su priređene na početku devedesetih godina i koje se odnose na kompleks privatizacije i kompleks strategije razvitka.

U to je vrijeme, međutim, hrvatska ekonomska politika u potpunosti ignorirala hrvatsku ekonomsku znanost. Izvjesna suglasnost bila je samo u kratkom vremenu, u vrijeme pojave tzv. stabilizacijskog programa, zbog toga što je to, zapravo, bio samo antiinflacijski program, a razvojna je komponenta sasvim izostala. Tako se u atipičnom makropolitikom okruženju koje je bilo bremeni-

¹² Podrobnije razrade ovoga kompleksa problema dane su u knjizi Vladimira Veselice i Dragomira Vojnića: *Misli i pogledi o razvoju Hrvatske*, HAZU i Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb 1999.

¹³ Gregorz Kolodko: *Economic Neoliberalism Became Almost Irrelevant*, TRANSITION, Volume 9, No. 3, June 1998. World Bank Washington D.C.

¹⁴ Joseph Stiglitz: *Beyond the Washington Consensus*, TRANSITION, Volume 9, No. 3, June 1998: World Bank, Washington, D.C.; *Globalization and its Discontents*, WW, Norton and Co., New York, 2002.

to brojnim devijacijama mafiokratskog karaktera, posebno u državnoj upravi, u pravosuđu, i u policiji i u atipičnom makroekonomskom okruženju, s već opisanim karakteristikama, počeo ostvarivati jedan sasvim atipičan model razvitka. Kao što je iz ekonomske teorije i djelotvorne prakse poznato, tipičan se model razvitka zasniva na razvijanju proizvodnje i na ekspanziji izvoza. U Hrvatskoj se pojavio model razvitka zasnovan na razvijanju trgovine i na ekspanziji uvoza. Dakle, model razvitka sa sasvim drugačijim karakteristikama od onih na koje nas upućuju ekonomska teorija i poznata učinkovita praksa. Taj je atipičan model vukao duboke korijene iz na samom početku pogrešno postavljjenoga koncepta tranzicije.

To se osobito odnosi na monetarnu politiku i na politiku precijenjenoga fiksnoga tečaja. Takva politika u uvjetima već spomenute strukture vlasništva banaka (u čemu apsolutnu dominaciju imaju stranci) nije ni mogla imati drugačiji rezultat od opće orijentacije na ekspanziju uvoza.

U tome se kontekstu valja prisjetiti da je velika društveno-ekonomska reforma iz godine 1965. započela osnivanjem Komisije za paritet dinara (još godine 1962.) na čelu sa doajenom svih reformi na ovim prostorima - Kirom Gligorovim.

Na prvi bi se pogled mogao dobiti dojam da u relevantnim spoznajama nismo mnogo odmakli od toga davnoga vremena. Stvarna je situacija, srećom, diametralno suprotno. Naša je ekonomska znanost o toj temi dala čitav niz izvrsnih radova, a među njima je potrebno posebno istaknuti i one koje je priredio Stjepan Zdunić. Isto se tako moraju spomenuti i radovi Gordana Družića, Mate Grgića, Željka Lovrinčevića, Gorazda Nikića, Željka Rohatinskoga i Guste Santinija. Neka nam ne zamjere i još neki autori koje ovom prilikom nismo spomenuli - neke od njih spominjemo u priloženome popisu literature.

Potrebno je sjetiti se i nekih teorijskih stavova koji su nerijetko bili predmet pozornosti i naših opatijskih savjetovanja. Spomenut ćemo samo one koji se odnose na politiku tečaja u kontekstu odnosa između tečaja razmjene i tečaja po paritetu kupovne moći. Znanstvenici poznatog Bečkog instituta za komparativne međunarodne studije izražavali su mjerenje tih odnosa indeksima koje su nazvali indeksima tečajnih devijacija. U pravilu su indeksi tečajnih devijacija za pojedine zemlje uto veći što je veća razlika u razini razvitka one zemlje, u valuti koje se mjerenje obavlja i one zemlje za koju se mjerenje obavlja. U tablici 1. dani su indeksi tečajnih devijacija (kao odnosa između tečaja po paritetu kupovne moći i tečaja razmjene) za europske zemlje u tranziciji, od kojih su sve, osim Hrvatske, Rusije i Ukrajine, već uključene u Europsku Uniju. Već na osnovi samo letimične usporedbe odgovarajućih podataka može se zapaziti velika suglasnost kretanja indeksa tečajne devijacije sa spomenutim teorijskim postavkama koje su nastale i kao rezultat empirijskih istraživanja. Iznimka je od te opće suglasnosti samo Hrvatska. Ta je činjenica jedan od glavnih uzroka atipičnoga modela privređivanja.

Ekonomska je znanost na te činjenice osobito ukazivala u devedesetim godinama, dok je još bilo prostora za nešto fleksibilniju monetarnu politiku, misli se na plivajući tečaj.

Tablica 1.

INDEKSI TEČAJNIH DEVIJACIJA - ZASNOVANO NA EUR

Zemlja	1993.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Češka	3.38	2.90	2.69	2.69	2.50	2.53	2.30	2.12	1.94	1.98	1.85	1.78	1.72
Mađarska	2.30	2.46	2.37	2.27	2.34	2.32	2.23	2.12	1.89	1.89	1.70	1.64	1.79
Poljska	2.60	2.47	2.26	2.23	2.15	2.23	2.03	1.80	1.89	2.14	2.05	1.83	1.81
Slovačka	3.28	2.99	2.52	2.40	2.41	2.58	2.44	2.42	2.37	2.19	1.96	1.82	1.85
Slovenija	1.82	1.59	1.45	1.45	1.42	1.42	1.45	1.45	1.42	1.43	1.34	1.36	1.41
Bugarska	4.10	4.15	4.90	4.13	3.53	3.45	3.32	3.17	3.03	3.04	2.61	2.72	2.68
Rumunjska	4.87	4.77	4.20	3.66	2.96	3.34	2.92	2.85	2.86	2.90	2.60	2.22	1.99
Hrvatska	2.14	1.67	1.65	1.83	1.77	1.83	1.79	1.72	1.73	1.75	1.65	1.64	1.61
Rusija	7.24	3.49	2.77	2.15	3.12	4.35	3.18	2.80	2.82	2.94	2.55	2.11	1.79
Ukrajina	8.45	6.06	4.46	3.80	4.53	5.72	5.39	4.81	4.90	5.62	5.39	4.49	3.78

Izvor: WIIW baze podataka, uključivši nacionalne statistike, predviđanje: WIIW. Ova je tablica konstruirana na osnovi studija: Leon Podkaminer, Gábor Hunya et al. Back from the Peak, Growth in Transition Countries Returns to Standard Rate of Catching-up, Research Report, No. 320, July 2005, i Vladimir Gligorov, Josef Pöschl, Sándor Richter et al. As East You Go, the More They Grow: Transition Economies in a New Setting, Research Report, No. 308, Srpanj 2004. str. 105,106,107,108,109.

Indeksi tečajnih devijacija Austrije blago osciliraju oko jedan.

Napomena: Indeks tečajne devijacije termin je koji je Bečki institut za komparativne međunarodne studije definirao kao odnos između tečaja po paritetu kupovne moći i tečaja razmjene.

U prvim godinama ovoga stoljeća ekonomska je znanost upozoravala na prijeku potrebu pronalaženja realnih osnova za smanjivanje uvoza i za povećanje izvoza. Guverner Hrvatske narodne banke, Željko Rohatinski, također je u okvirima svojih ovlasti tražio mogućnosti smanjivanja uvoza i povećavanja izvoza,

osobito zbog prekomjernoga zaduživanja. Iz teorije i prakse poznato je da veoma pozitivnu ulogu u povećavanje konkurentnosti i izvoza imaju i neke druge mjere, osobito smanjivanje jediničnih troškova rada i javne potrošnje.

Smanjivanje jediničnih troškova u nekim sektorima industrije davalo je već u proteklome razdoblju određeni doprinos, ali su prostori za smanjivanje javne potrošnje bili u proteklim godinama veoma ograničeni. Zato problem povećavanja konkurentnosti i izvoza ostaje i dalje ključnom zadaćom ekonomske i razvojne politike, jer su tako visoki deficiti i trgovačke i platne bilanse i pokrivenost uvoza s izvozom osjetno manjim od 50% na imalo duži rok neodrživi.

Poseban je problem u svemu tome atipično makroekonomsko okruženje koje ne stimulira razvitak masovnoga poduzetništva na svim razinama. Prijelom negativnoga trenda stope rasta BDP morao je biti prekinut na početku ovoga stoljeća, ne na osnovi masovnoga poduzetništva, nego na osnovi masovnoga sudjelovanja države kao velikoga poduzetnika u području infrastrukturnih sektora, osobito u cestogradnji. Tu je politiku uspješno započela Vlada lijevoga centra godine 2000. i nastavila je također uspješno, Vlada desnoga centra na svršetku godine 2003.

Ekonomska je znanost, međutim, neprekidno upozoravala da je takva politika, bez obzira na ostvarene relativno visoke prosječne stope rasta BDP neodrživa na duži rok. To ne samo zbog izvjesne neusklađenosti s onim dijelom teorije rasta koji se odnosi na optimalnu stopu i strukturu investicija, nego i zbog toga što se takva razvojna politika mora stalno oslanjati na povećanje vanjskoga duga.

Ne ulazeći u brojne važne detalje, koji će biti predmet pozornosti drugih priloga, samo usput spominjemo da je samo u prvome petogodišnjem razdoblju ovoga stoljeća udio inozemnog duga u BDP povećan od 60,7% na 82,5% s tendencijom porasta. Udio duga u izvozu roba i usluga povećan je od 124,6% na 167,0% s tendencijom daljega rasta. Ukupna masa inozemnoga duga povećala se od oko 13,5 na oko 25,5 milijardi EUR, također s tendencijom porasta.

Negativna salda i trgovačke i platne bilance pokazuju isto tako tendenciju porasta. Udio kredita u BDP povećan je od 43% na 69,6%. Udio kredita privatnome sektoru povećan je od 41,3% na 63,2%. U isto je vrijeme povećan udio kredita stanovništva od 18,2% na 35,3%. Sve u svemu, navedeni podaci pokazuju veliku zaduženost na svim razinama. Zato će glavna zadaća ekonomske politike u slijedećem razdoblju biti usmjerena na povećanje stope rasta i na smanjivanje vanjskoga duga i drugih spomenutih i nespomenutih deficita.¹⁵

To ipak nije nimalo lagana zadaća. Izvjesne rezerve postoje u nešto aktivnijoj industrijskoj politici. Određeni prostori postoje isto tako i u nešto aktivnijoj regionalnoj politici.

¹⁵ Podrobnije razrade tih problema dane su u publikaciji Hrvatske gospodarske komore, Centra za makroekonomske analize, pod naslovom Hrvatsko gospodarstvo u razdoblju 2001.-2005. Privredni vjesnik, Zagreb, rujan 2006.

Prisjetimo se već spomenutoga poljskoga ekonomista, Gregorza Kolodka, koji je bio i potpredsjednik poljske Vlade i istaknuti ekonomist savjetnik Svjetske banke, a koji je posebno upozoravao, na osnovi veoma pozitivnih iskustava iz Poljske, na velike mogućnosti aktivne industrijske politike.

Autori ovoga priloga, sa svoje strane posebno upozoravaju da se aktivna i industrijska i ekonomska politika mora zasnivati na odgovarajućoj koncepciji i strategiji razvitka za pripremu koje znanost stalno mora davati doprinose. U tome kontekstu nastavljamo i s prijedlozima i inicijativama koje smo davali u cijelome nizu proteklih savjetovanja o institucionalizaciji suradnje između ekonomske znanosti i ekonomske politike osnivanjem odgovarajućih savjeta ili Vijeća znanstvenih savjetnika. Ponovno upozoravamo na činjenicu koja se uvijek potvrđuje da se djelotvorna ekonomska politika mora zasnivati na kombinaciji nevidljive ruke Adama Smitha i vidljive ruke Johna Maynarda Keynesa.

I premda smo na samome početku ovoga priloga istakli da kvantitativne razrade nisu u prvome planu, ipak u posebnom odjeljku posvećujemo određenu pozornost nekim podacima koji pokazuju usporednu sliku zemalja u tranziciji u cjelini, a isto tako i onih zemalja koje su još uvijek izvan Europske Unije.

5) Hrvatska u usporedbi s nekim drugim zemljama u tranziciji

U prethodnom je odjeljku već spomenuta tablica 1. u kojoj je dan usporedni pregled kretanja indeksa tečajnih devijacija. Odstupanja indeksa tečajnih devijacija Hrvatske od uobičajenih mjerila ekonomske teorije i djelotvorne prakse predstavljaju, moglo bi se reći, sintetički pokazatelj razlika u ekonomskoj politici Hrvatske u odnosu prema drugim zemljama u tranziciji, osobito u odnosu na Sloveniju.

U nastavku ćemo dati samo okvirni usporedni prikaz rezultata razvitka zemalja u tranziciji. Sve tablice koje će biti predmetom naše pozornosti priredili su znanstvenici istraživači iz Bečkog instituta za komparativne međunarodne studije. Taj Institut već od početka tranzicije stalno objavljuje studije o usporednom razviku zemalja u tranziciji.

Bečki institut te studije objavljuje u okviru posebnih izdanja pod zajedničkim naslovom Research Reports. Većina tablica koje ćemo u nastavku pokazati preuzeta je iz najnovije studije koja je u srpnju ove godine objavljena pod naslovom WIIW Research Reports / 341, Special issue on economic prospects for Central, East and South east Europe. Vladimir Gligorov, Sándor Richter et al. High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon, July 2007.

Može se slobodno reći da je ovo jedna od najkompleksnijih i najcjelovitijih usporednih studija koju su priredili znanstvenici Bečkoga instituta za međunarodne ekonomske studije.

Usporedni podaci iz tablice 2., koju su također priredili znanstvenici Bečkog instituta, imaju posebno značenje i sigurno će ući u noviju ekonomsku povijest zato što je to posljednja godina u kojoj su zajednički prikazane sve zemlje u tranziciji. Ta tablica veoma ilustrativno pokazuje dostignuća pojedinih zemalja u tranziciji. Već na prvi pogled pada u oči činjenica da su najbolje rezultate ostvarile europske, i to posebno središnje europske zemlje.

Tablica 2.

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD STVARNE PROMJENE
U % PREMA PRETHODNOJ GODINI

	1995.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003. ¹⁾	2004.	2005.	Index 1990.=100 2003.	Index 1995.=100 2003.
	predviđanje											
Češka Republika	5.9	-0.8	-1.0	0.5	3.3	3.1	2.0	2.9	3.3	4	109.5	115.0
Mađarska	1.5	4.6	4.9	4.2	5.2	3.8	3.5	2.9	3.3	3.9	119.3	134.6
Poljska	7.0	6.8	4.8	4.1	4.0	1.0	1.4	3.7	4	4	152.0	136.4
Slovačka Republika	5.8	4.6	4.2	1.5	2.0	3.8	4.4	4.0	4.5	5	116.6	134.9
Slovenija	4.1	4.6	3.8	5.2	4.6	2.9	2.9	2.2	3.4	3.5	129.9	133.8
CEEC-5 ²⁾	5.6	4.6	3.5	3.2	3.9	2.2	2.2	3.4	3.8	4.0	132.6	131.4
Estonija	4.3	9.8	4.6	-0.6	7.3	6.5	6.0	4.4	5.6	5.1	103.6	149.9
Latvija	-0.8	8.4	4.8	2.8	6.8	7.9	6.1	7.0	5.2	5.7	78.6	158.4
Litva	3.3	7.0	7.3	-1.8	4.0	6.5	6.8	7.5	5.7	6	87.0	150.1
CEEC-8 ²⁾	5.4	4.9	3.7	2.9	4.0	2.6	2.5	3.6	3.9	4.2	129.6	132.9
Bugarska	2.9	-5.6	4.0	2.3	5.4	4.1	4.8	4.5	4.5	4	92.4	109.4
Rumunjska	7.1	-6.1	-4.8	-1.2	2.1	5.7	4.9	4.7	4.5	4.5	97.7	108.8
CEEC-10 ²⁾	5.6	2.8	2.6	2.4	3.8	3.1	3.0	3.8	4.0	4.2	122.4	128.3
Hrvatska	6.8	6.8	2.5	-0.9	2.9	4.4	5.2	4.3	3.2	3.5	98.1	135.4
Makedonija	-1.1	1.4	3.4	4.3	4.5	-4.5	0.3	2.8	4	4	89.7	113.9

	1995.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003. ¹⁾	2004.	2005.	Index 1990.=100 2003.	Index 1995.=100 2003.
	predviđanje											
Srbija i Crna Gora ³⁾	6.1	7.4	2.5	-18.0	5.0	5.5	4.0	1.0	2	3	53.4	111.2
Rusija	-4.1	1.4	-5.3	6.4	10.0	5.1	4.7	6.8	4.5	4.1	79.0	127.3
Ukrajina	-12.2	-3.0	-1.9	-0.2	5.9	9.2	5.2	8.5	6	6.5	53.8	112.7
Armenija	6.9	3.3	7.3	3.3	5.9	9.6	12.9	15.1	-	-	96.6	182.9
Azerbejdžan	-11.8	5.8	10	7.4	11.1	9.9	10.6	10.9	-	-	79.4	189.6
Bjelorusija	-10.4	11.4	8.4	3.4	5.8	4.1	4.7	6.5	-	-	102.9	157.6
Gruzija	2.6	10.6	2.9	3	2	4.5	5.4	8.3	-	-	44.8	158.6
Kazakhstan	-8.2	1.7	-1.9	2.7	9.8	13.2	9.5	9.1	-	-	93.9	152.9
Kirgistan	-5.4	9.9	2.1	3.7	5.4	5.3	-0.5	6.5	-	-	74.2	146.6
Moldavija	-1.4	1.6	-6.5	-3.4	2.1	6.1	7.2	6.2	-	-	42.0	106.5
Tadžikistan	-12.4	1.7	5.3	3.7	8.3	10.2	9.1	10.2	-	-	76.6 ⁴⁾	132.7
Turkmenistan	-7.7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Uzbekistan	-0.9	5.2	4.4	4.4	4.0	4.5	3	-	-	-	106.0 ⁵⁾	130.5 ⁵⁾
CIS	-5.3	1.0	-3.6	4.6	8.3	6.0	4.8	7.0	-	-	75.4	126.9

Napomene: 1) Preliminarno. -2) wiiw procjena. -3) Do 1998. Društveni proizvod. -4) 1992=100. 5) Godina 2002.

Izvor: WIIW baze podataka, uključivši nacionalne statistike, predviđanje: WIIW i Europska komisija (2003) za baltičke zemlje.

Leon Podkaminer et al. Transition Countries on the Eve of EU Enlargement, Research Report, No. 303, February 2004, str. 3.

Iznimka je samo Hrvatska koja se u godini 2003. tek približila onoj razini razvitka koju je imala u godini 1990. Pritom se mora imati u vidu da je hrvatski BDP u toj godini bio oko 10% niži od onoga u prethodnoj godini - 1989. Predtranzicijsku razinu razvitka Hrvatska je dostigla i nešto nadmašila u slijedećoj godini 2004. To znači da je Hrvatskoj zato bilo potrebno razdoblje od gotovo jednoga i pol desetljeća. Imajući u vidu stagnantnu situaciju u tijeku osamdesetih godina može se aproksimirati da je hrvatsko gospodarstvo stagniralo gotovo ¼ stoljeća. Zato su što više stope rasta BDP više nego potrebne. Valja se nadati da će se to dogoditi u narednim godinama i da će sada već sasvim predvidivi ulazak Hrvatske u Europsku Uniju do kraja ovog desetljeća takvim kretanjima posebno pogodovati.

U tablici 3. znanstvenici Bečkoga instituta dali su usporedni pregled nekih važnih ekonomskih indikatora za sve europske zemlje u tranziciji, i to posebno za one koje su već članice Europske Unije i posebno za one koje to još nisu. Podaci za Hrvatsku, i to kako oni koji se odnose na stopu rasta BDP u godinama 2005. i 2006., tako i oni koji se odnose na inflaciju povoljni su. Povoljna su i predviđanja za godinu 2007. i godinu 2008., ali su manje povoljni usporedni podaci koji se odnose na kretanje nezaposlenosti i negativnoga salda tekućeg računa. To je i inače općepoznato, jer su problemi nezaposlenosti i problemi međunarodnih ekonomskih odnosa bili i ostali ključni problemi hrvatskoga gospodarstva.

Podaci u tablici 4. nešto su suptilnije usporedno prikazali najvažnije ekonomske indikatore za one europske zemlje u tranziciji koje se još nisu priključile Europskoj Uniji. To su zemlje nastale na prostorima bivše Jugoslavije (osim Slovenije) plus Turska i Albanija. Općenito se može reći da Hrvatska u najvažnijim indikatorima stoji prilično dobro, osobito u usporedbi sa drugim zemljama sljedbenicama bivše Jugoslavije.

U tablici 5. dan je usporedni prikaz o stopama rasta BDP, i to posebno za zemlje u tranziciji koje su već kandidati za priključenje Europskoj Uniji i posebno za one druge zemlje koje još nisu dobile status kandidata.

Tablica 3.

PREGLED RAZVITKA 2003.-2004. I IZGLEDI ZA 2005.-2006.

	BDP		Potrošačke cijene				Nezaposlenost, bazirano na LFS ¹⁾				Tekući račun					
	promjene u % prema prethodnoj godini		promjene u % prema prethodnoj godini				stope u %				u % BDP-a					
	2005.	2006.	2007.	2008.	2005.	2006.	2007.	2008.	2005.	2006.	2007.	2008.	2005.	2006.	2007.	2008.
	predviđanje		predviđanje				predviđanje				predviđanje					
Češka Republika	6.5	6.4	5	5.2	1.9	2.5	3	2.8	7.9	7.1	6.3	6	-1.6	-3.1	-4.3	-4.4
Mađarska	4.1	3.9	2.7	3.1	3.6	3.9	7.0	3.5	7.2	7.5	7.7	7.7	-6.9	-5.8	-4.8	-3.8
Poljska	3.6	6.1	6	5.5	2.1	1.0	2.3	2.5	17.8	13.9	11	10	-1.7	-2.3	-3.0	-3.5
Slovačka Republika	6.0	8.3	8.5	8	2.7	4.5	3	2	16.2	13.3	11	10	-8.6	-8.3	-4.7	-4.1
Slovenija	4.0	5.2	5	5	2.5	2.5	2.6	2.3	6.6	6.0	5.8		-2.0	-2.5	-2.2	-1.5
NMS-5 ⁽²⁾⁽³⁾	4.5	5.9	5.4	5.2	2.4	2.1	3.3	2.7	14.1	11.5	9.7	9	-3.1	-3.5	-3.6	-3.7
Bugarska	6.2	6.1	6	6	5.0	7.3	5	5	10.1	9.0	7.5	7	-12.0	-15.8	-26.5	-15.0
Rumunjska	4.1	7.7	6.0	5.5	9.0	6.6	4.0	4.5	7.1	7.2	7	7	-8.7	-10.3	-13.0	-11.6
Estonija	10.5	11.4	9.5	8.6	4.1	4.4	5.5	5	7.9	5.9	5	4.5	-10.5	-14.8	-13.8	-11.5
Latvija	10.6	11.9	8.9	8	6.7	6.8	7.5	7	8.7	6.8	6	5.5	-12.6	-21.1	-19.5	-19.0
Litva	7.6	7.6	7	6.5	2.7	3.8	5	5	8.3	5.6	4.5	47	-7.2	-10.8	-11.1	-10.4
NMS-10 ⁽²⁾⁽³⁾	4.8	6.5	5.7	5.5	3.6	3.2	3.7	3.3	9.7	10.0	8.7	8.1	-4.6	-5.7	-6.2	-6.0
EU-15 ³⁾	1.6	2.8	2.7	2.5	2.1	2.2	-	-	7.9	7.4	6.9	6.5	0.01	-0.15	-	-

	BDP		Potrošačke cijene				Nezaposlenost, bazirano na LFS ¹⁾				Tekući račun				
	promjene u % prema prethodnoj godini		promjene u % prema prethodnoj godini				stope u %				u % BDP-a				
	2005.	2006.	2007.	2008.	2005.	2006.	2007.	2008.	2005.	2006.	2007.	2008.			
	predviđanje		predviđanje		predviđanje		predviđanje		predviđanje		predviđanje				
EU-25 ²⁽³⁾	1.9	3.1	3.0	2.8	3.1	3.3	3.0	1.9	8.8	8.0	-	-0.18	-0.40	-	-
EU-27 ²⁽³⁾	1.9	3.2	3.0	2.8	2.3	2.3	2.0	2.0	8.7	7.9	7.2	6.7	-0.27	-0.51	-
Hrvatska	4.3	4.8	5	5	3.3	3.2	2.8	2.3	12.7	11.1	10.8	10.3	-6.3	-7.6	-7.7
Makedonija	3.8	3.1	4	4	0.5	3.2	3	3	37.3	36.0	35	35	-1.4	-0.4	-1.9
Turska	7.4	6.1	5.5	6.5	8.2	9.6	7.5	5	10.3	9.9	9.5	9	-6.4	-7.9	-6.9
Albanija ⁴⁾	5.6	4.9	5	5.5	2.4	2.4	2.5	3	14.2	13.9	14	13.5	-7.4	-7.6	-8.5
Bosna i Hercegovina ⁴⁾⁽⁵⁾	5.5	6.2	6	6	3.0	7.2	3.7	2	44.2	31.1	30	30	-21.3	-11.4	-10.9
Crna Gora	4.0	6.5	5	5	2.3	3.0	3	3	30.8	30.0	30	30	-8.9	-29.4	-15.2
Srbija	6.2	5.7	5	5	16.2	11.6	8	6	20.8	20.9	22	23	-8.5	-11.4	-12.5
Rusija	6.4	6.7	6.9	5.2	12.5	9.8	8	7	7.2	7.2	7	6.5	11.0	9.6	6.6
Ukrajina	2.6	7.1	6.5	6	13.5	9.1	10	9	7.2	6.8	6.5	6.4	3.1	-1.5	-3.8
Kina	10.4	10.7	10.5	10	1.8	1.5	2.8	2	-	-	-	-	7.2	9.5	8.5

Napomene: NMS nove članice EU. -1) LFS – Labour Force Survey, prema ILO definiciji. -2) WIIW procjena. -3) Tekući račun uključuje tijekom unutar regija. -4) Stope registrirane nezaposlenosti, kraj razdoblja. -5) Od 2006. podaci zasnovani prema LFS, travanj 2006.

Izvor: WIIW baze podataka uključivši nacionalne statistike, predviđanje: WIIW.

Vladimir Gligorov, Sándor Richter et al. High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon, wiiw Research Reports No. 341. The Vienna Institute for International Economic Studies, July 2007, str. IV.

Tablica 4.

JUGOISTOČNA EUROPA: PREGLED GLAVNIH EKONOMSKIH INDIKATORA, 2006.

	Hrvatska	Makedonija	Turska	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Srbija	NMS-10 ¹⁾	EU-15	EU-27 ²⁾
BDP u EUR po tečaju razmjene	3422	4.96	318.59	7.31	9.18	1.93	25.46	723.85	10796.26	11539.74
BDP u EUR po paritetu kupovne moći, EUR bn	5506	13.28	504.07	14.71	20.89	3.86	53.63	334.31	10548.10	11907.63
BDP u EUR po paritetu kupovne moći, EU-25=100	0.5	0.1	4.3	0.1	0.2	0.03	0.5	11.5	90.6	102.2
BDP u EUR po paritetu kupovne moći, po stanovniku	1200	6510	6910	4570	6330	6180	7210	13059	27021	24117
BDP u EUR po paritetu kupovne moći, po stanovniku EU-25=100	49	26	28	19	25	25	29	52	108	96
BDP u konstantnim cijenama, 1990=100	118.4	100.6	186.1	154.4	461.1 ³⁾	-	-	142.8	138.3	1392
BDP u konstantnim cijenama, 2000=100	113.4	110.3	131.0	139.0	134.9	119.9	136.4	130.9	111.3	1132
Stvarna industrijska proizvodnja, 1990=100	86.0	54.6	204.2	54.5	-	-	-	148.8	-	1273
Stvarna industrijska proizvodnja, 2000=100	132.5	103.3	133.2	152.4	161.4	115.4	111.7	143.7	-	1095
Stanovništvo – tisuće, prosjek	4442	2040	72974	3150	3843	625	7440	102171	390196	493499
Zaposleni –LFS tisuće, prosjek	1586	570	22330	932 ⁴⁾	811 ⁵⁾	180	2631	42270	171010	213768
Stopa nezaposlenosti – LFS, u %	11.1	36.0	9.9	13.9 ⁶⁾	31.1 ⁵⁾	30.0	20.9	10.0	7.9	8.7
Ukupni vladini rashodi, u % BDP	49.0 ⁶⁾	34.9	26.7 ⁶⁷⁾	28.3	41.5 ⁶⁾	27.6	42.6 ⁶⁾	41.8 ⁷⁾	47.4 ⁷⁾	47.2 ⁷⁾

	Hrvatska	Makedonija	Turska	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Srbija	NMS-10 ¹⁾	EU-15	EU-27 ²⁾
Ukupni vladini prihodi, u % BDP	44.9 ⁶⁾	34.3	27.1 ⁶⁾⁷⁾	25.1	44.1 ⁶⁾	29.4	41.2 ⁶⁾	38.4 ⁷⁾	45.1 ⁷⁾	44.8 ⁷⁾
Razina cijena, EU-25=100(paritet kupovne moći/ tečaj razmjene)	62	37	63	50	44	50	47	54	102	97
Prosječne mjesečne bruto plaće, EUR po tečaju razmjene	906	376	651 ⁸⁾	227 ⁸⁾	444	377	378 ¹⁰⁾	751 ⁸⁾	3211 ⁸⁾	2755 ⁸⁾
Prosječne mjesečne bruto plaće, EUR po tečaju kupovne moći	1458	1009	1030 ⁸⁾	456 ⁸⁾	1011	754	796	27.3 ⁸⁾	116.6 ⁸⁾	100.0 ⁸⁾
Izvoz roba u % BDP	24.6	38.5	22.7	8.6	29.3	26.6	20.3	46.9 ¹¹⁾	29.6 ¹¹⁾	30.6 ¹¹⁾
Uvoz roba u % BDP	49.1	59.2	32.9	31.7	66.4	73.5	39.7	51.3 ¹¹⁾	29.9 ¹¹⁾	31.3 ¹¹⁾
Izvoz usluga u % BDP	24.9	9.7	6.0	16.3	9.7	22.4	6.6	8.7 ¹¹⁾	8.9 ¹¹⁾	8.9 ¹¹⁾
Uvoz usluga u % BDP	8.2	9.3	2.8	17.2	4.4	11.2	6.8	7.5 ¹¹⁾	8.0 ¹¹⁾	8.0 ¹¹⁾
Tekući račun u % BDP	-7.6	-0.4	-7.9	-7.6	-11.4	-29.4	-11.4	-5.7 ¹¹⁾	-0.2 ¹¹⁾	-0.5 ¹¹⁾
Kumulativne vanjske izravne investicije, po stanovniku u EUR	4577	1028	822	575	676	1943	1119	3019	-	-

Napomene: NMS-10: Bugarska, Češka, Estonija, Mađarska, Latvija, Litva, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija. PPP-paritet kupovne moći. – WIIW procjena za Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Srbiju.

1) WIIW procjena. 2) WIIW procjena, osim: zaposlenih, budžeta i kompenzacija po zaposlenom. 3) 1995=100. 4) Registrirana zaposlenist i nezaposlenost. 5) Podaci bazirani prema LFS, travanj 2006. -6) 2005. godina, za Srbiju 2004. godina. 7) Definicija Europske unije: rashodi i prihodi prema ESA'95. 8) Bruto plaće i indirektni troškovi rada za cijelu ekonomiju po konceptu društvenih računa. 9) Javni sektor. 10) Uključivši različita plaćanja. 11) Podaci uključuju tijekom unutar regija.

Izvor: WIIW baze podataka uključivši nacionalne statistike, predviđanje: WIIW.

Vladimir Gligorov, Sándor Richter et al. High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon, wiiw Research Reports No. 341. The Vienna Institute for International Economic Studies, July 2007, str. VI.

Tablica 5.

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD
STVARNE PROMJENE U % PREMA PRETHODNOJ GODINI

	2002.	2003.	2004.	2005.	2006. ¹⁾	2006.	2007.	2007.	2008.	Index 1990.=100 2006.	Index 2000.=100 2006.
						1. tromjesjeće		predviđanje			
Hrvatska	5.6	5.3	4.3	4.3	4.8	6.0	7.0	5	5	113.4	132.4
Makedonija	0.9	2.8	4.1	3.8	3.1	2.2	7.0	4	4	100.6	110.3
Turska	7.9	5.8	8.9	7.4	6.1	6.7	-	5.5	6.5	186.1	131.0
Zemlje kandidati	7.5	5.7	8.3	7.0	5.9	6.5	-	5.4	6.3	174.2	130.5
Albanija	4.3	5.8	6.2	5.6	4.9	-	-	5	5.5	-	139.0
Bosna i Hercegovina	5.5	3.0	6.0	5.5	6.2	-	-	6	6	-	134.9
Crna Gora	1.7	2.4	4.2	4.0	6.5	6.8	6.6	5	5	-	119.9
Srbija	4.2	2.5	8.4	6.2	5.7	7.0	8.7	5	5	-	136.4
Zemlje potencijalni kandidati	4.5	3.1	7.3	5.8	5.8	-	-	5.2	5.3	-	135.7

1) Preliminarno.

Izvor: WIIW baze podataka uključivši nacionalne statistike, predviđanje: WIIW

Vladimir Gligorov, Sándor Richter et al. High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon, wiiw Research Reports No. 341. The Vienna Institute for International Economic Studies, July 2007., str. 59.

Tablica 6.

BRUTO INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA
STVARNE PROMJENE U % PREMA PRETHODNOJ GODINI

	2002.	2003.	2004.	2005.	2006. ¹⁾	2006.	2007.	2007.	2008.	Index 1990=100 2006	Index 2000=100 2006
						1. tromjesjeće		predviđanje			
Hrvatska ²⁾	5.4	4.1	3.7	5.1	4.5	6.4	8.0	6	5	85.0	132.5
Makedonija ³⁾	-4.8	4.1	-2.2	7.1	2.5	0.5	11.6	5	5	54.6	103.3
Turska	9.5	8.7	9.8	5.5	5.8	2.8	7.9	6	9	204.2	133.2
Albanija ⁴⁾	-5.1	29.0	14.1	1.3	1.5	-	-	2	3	54.5	152.4
Bosna i Hercegovina ⁵⁾	5.7	5.1	12.1	10.8	11.5	9.8	10.7	11	10	-	161.4
Crna Gora	0.6	2.4	13.8	-1.9	1.0	4.4	-5.3	3	3	-	115.4
Srbija	1.8	-3.0	7.1	0.8	4.7	5.7	4.8	5	5	-	111.7

Napomene: 1) Preliminarno. -2) Poduzeća sa više od 20 zaposlenih. 3) Poduzeća sa više od 10 zaposlenih. Od 2004. nova metodologija i novi ponderirani sistem. 4) Bruto dodana vrijednost 5) WIIW procjena bazirana na ponderiranom prosjeku za dva.

Izvor: WIIW baze podataka uključujući nacionalne statistike, predviđanje: WIIW.

Vladimir Gligorov, Sándor Richter et al. High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon, wiiw Research Reports No. 341. The Vienna Institute for International Economic Studies, July 2007, str. 66.

Hrvatska je slika relativno povoljna. Razina BDP u godini 2006. dosegla je indeks od 113,4, a u odnosu na godinu 2000. indeks je 132.4. Znanstvenici Bečkog instituta predviđaju da će se u ovoj godini - 2007., a isto tako i u idućoj godini - 2008. također zadržati visoke stope rasta BDP od 5%. To je svakako veoma dobro predviđanje u svijetlu skorog priključenja Europskoj Uniji. U tablici 6. dan je za iste zemlje kao i u tablici 5, pregled podataka o stopama rasta bruto industrijske proizvodnje. Posebno je zanimljiv podatak da je razina industrijske proizvodnje u godini 2006. u odnosu na godinu 1990. dostigla indeks od 85,0.

To, razumije se, nije neki impresivan podatak, ali zbog činjenica da se u Hrvatskoj dogodio proces deindustrijalizacije ni navedeni podatak ne djeluje tako loše. To još više zato što znanstvenici Bečkog instituta za ovu godinu 2007. predviđaju visoku stopu rasta industrijske proizvodnje od 6%, a za slijedeću godinu - 2008. od 5%. Dobar opći dojam ostavljaju i usporedni podaci u tablici 7. koji se odnose na kretanje proizvodnosti rada u hrvatskoj industriji. Indeks od 210.8

u godini 2006. u odnosu na godinu 1990. djeluje na prvi pogled veoma dobro. To se isto može reći i za indeks od 149,9 u odnosu na godinu 2000. Valja ipak primijetiti da je u tijeku devedesetih godina, ili u tijeku deindustrijalizacije došlo do masovnoga otpuštanja radnika. To znači da iza navedenoga visokoga indeksa o porastu proizvodnosti rada u industriji stoji i kvalitativni rast, proizvodnosti na osnovi novih znanja i novih tehnologija, uključivši u pojedinim granama i veoma dobrodošle pojave smanjivanja jediničnih troškova rada, ali isto tako i kaotično smanjivanje broja radnika u vrijeme tajkunske privatizacije i deindustrijalizacije.

Ukratko, podaci iz navedenih tablica pokazuju prilično dobra kretanja u području ukupne i industrijske proizvodnje, ali ono što je manje dobro, to su osnove na kojima počivaju navedene stope rasta BDP i bruto industrijske proizvodnje u promatranome razdoblju. Relativno visoke stope rasta ostvarene su predominantno na ukupnoj, posebno javnoj potrošnji, a ne, što bi bilo mnogo bolje, na proizvodnji i izvozu.

To je, kako smo u raznim kontekstima stalno ponavljali, problem našega atipičnoga modela razvitka koji počiva na razvijanju trgovine i na potrošnji i ekspanziji uvoza, a ne na razvijanju proizvodnje i ekspanziji izvoza. Takve karakteristike koje pokazuju rasta da se povećanje proizvodnje i potrošnje zasniva na povećanju kredita, a povećanje kredita, na svim razinama i u svim sektorima (posebno u sektoru stanovništva), na povećavanju zaduživanja, nisu na dugi rok održive. Kako smo već isticali, naš je ukupan vanjski dug došao do granica koje bez većih problema ne bi morao niti smio prelaziti.

Tablica 7.

PROIZVODNOST RADA U INDUSTRIJI
PROMJENE U % PREMA PRETHODNOJ GODINI

	2002.	2003.	2004.	2005.	2006 ¹⁾	2006 1. tromjesečje	2007	Indeks 1990=100 2006	Indeks 2000=100 2006
Hrvatska ²⁾	9.6	7.7	5.7	3.6	5.8	7.0	7.8	210.8	149.9
Makedonija ³⁾	1.9	10.1	4.6	11.9	6.3	-	-	165.5	139.8
Turska ⁴⁾	10.2								142.0
Albanija	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bosna i Hercegovina	4.2	17.3	14.4	11.6	-	-	-	-	-
Crna Gora ⁵⁾	5.3	6.0	-	-	-	-	-	-	-
Srbija	12.7	10.9	12.5	9.0	13.5	11.7	-	-	181.1

Napomene: 1) Preliminarno. -2) Poduzeća s više od 20 zaposlenih. 3) Poduzeća sa više od 10 zaposlenih. 4) U prerađivačkoj industriji. 5) Isključujući mala poduzeća.

Izvor: WIIW baze podataka uključivši nacionalne statistike, predviđanje: WIIW.

Vladimir Gligorov, Sándor Richter et al. High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon, wiiw Research Reports No. 341. The Vienna Institute for International Economic Studies, July 2007, str. 68.

Jedan dio tih problema povezan je i s ukupnom situacijom u našoj vanjsko-trgovinskoj razmjeni. Podaci u tablici 8. to veoma dobro ilustriraju. Vanjskotrgovinski deficit u svim promatranim godinama snažno je ekspandirao s tendencijom daljega rasta.

Tablica 8.

VANJSKA TRGOVINA
(ZASNOVANO NA CARINSKIM STATISTIKAMA)

		2002.	2003.	2004.	2005.	2006. ¹⁾	2007. 1 Q	2005.	2006.	1 Q 07 1 Q 06
Hrvatska	Izvoz	5187	5466	6453	7065	8253	2008	9.5	16.8	1.8
	Uvoz	11325	12546	13343	14935	17094	4260	11.9	14.5	7.7
	Balans	-6137	-7079	-6890	-7870	-8841	-2254	-	-	-
Makedonija	Izvoz	1181	1209	1348	1641	1912	535	21.7	18.5	42.6
	Uvoz	2111	2039	2358	2595	2997	791	10.0	15.5	30.7
	Balans	-931	-831	-1010	-954	-1085	-256	-	-	-
Albanija	Izvoz	359	396	487	530	631	182	8.9	19.0	26.1
	Uvoz	1589	1643	1849	2111	2430	660	14.2	15.1	22.1
	Balans	-1231	-1247	-1363	-1581	-1800	-478	-	-	-
Bosna i Hercegovina	Izvoz	1068	1188	1441	1934	2640	698	34.2	36.5	26.6
	Uvoz	4115	4253	4758	5715	5818	1475	20.1	1.8	41.1
	Balans	-3046	-3066	-3317	-3781	-3178	-776	-	-	-
Crna Gora ²⁾	Izvoz	210	271	452	434	500	-	-3.9	15.0	-
	Uvoz	593	630	869	940	1180	-	8.3	25.0	-
	Balans	-383	-359	-416	-506	-680	-	-	-	-
Srbija	Izvoz	2193	2441	2853	3617	5082	1385	26.8	40.8	40.6
	Uvoz	5919	6603	8679	8470	10448	2894	-2.4	23.3	30.8
	Balans	-3726	-4162	-5826	-4853	-5356	-1509	-	-	-

Napomene: 1) Preliminarno. -2) Od 2004. uključivši trgovinu sa Srbijom i Kosovom.

Izvor: WIIW baze podataka uključivši nacionalne statistike.

Vladimir Gligorov, Sándor Richter et al. High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon, wiiw Research Reports No. 341. The Vienna Institute for International Economic Studies, July 2007, str. 61.

Tablica 9.

VANJSKA FINANCIJSKA POZICIJA
U MILIJARDAMA EUR, KRAJ RAZDOBLJA

	Bruto dugovi ¹⁾			Rezerve nacionalne banke (bez zlata) ²⁾			Tekući račun				
	2004.	2005.	2006.	2004.	2005.	2006.	2004.	2005.	2006.	2007. predviđanje	2008.
Hrvatska	22.8	25.5	29.0	6.4	7.4	8.7	-1.4	-2.0	-2.6	-2.8	-2.8
Makedonija	1.5	1.8	1.8	0.7	1.0	1.3	-0.3	-0.1	0.0	-0.1	-0.1
Turska	129.3	135.7	164.4	29.0	40.6	48.5	-12.5	-18.5	-25.3	-25.0	-27.0
Albanija	1.2	1.4	1.5	1.0	1.2	1.4	-0.3	-0.5	-0.6	-0.7	-0.6
Bosna i Hercegovina	2.1	2.2	2.1	1.8	2.1	2.8	-1.4	-1.7	-1.0	-1.1	-1.0
Crna Gora	0.5	0.5	0.6	-	-	-	-0.1	-0.2	-0.6	-0.3	-0.4
Srbija	10.4	13.1	14.9	3.0	4.8	8.8	-2.3	-1.8	-2.9	-3.7	-3.7

Napomene: 1) Bruto vanjski javni dug za Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru. Za Makedoniju srednjoročni i dugoročni dug -2) Albanija: ukupna vanjska sredstva uključivši zlato.

Izvor: WIIW baze podataka uključivši nacionalne statistike.

Vladimir Gligorov, Sándor Richter et al. High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon, wiiw Research Reports No. 341. The Vienna Institute for International Economic Studies, July 2007, str. 61.

Podaci tablice 9. o vanjskofinancijskoj poziciji Hrvatske tu skupinu problema također dobro ilustriraju. To se osobito odnosi na brzi rast vanjskoga duga, a isto tako i na povećavanje deficita tekućega računa s tendencijom održavanja na visokoj razini. Tablica 10. sadrži odabrane ekonomske indikatore o kretanju hrvatskoga gospodarstva. Ne ulazeći u brojne podrobnosti, općenito se može reći da ti indikatori također, samo u još razuđenijem obliku, potvrđuju ocjene o glavnim problemima hrvatskoga gospodarstva u godinama koje neposredno prethode uključivanju u Europsku Uniju. Tablica 11. daje veoma dobar i jasan usporedni pregled razine razvitka svih zemalja u tranziciji, i to kako onih koje su već uključene u Europsku Uniju, tako i onih drugih. Te usporedne pozicije razine razvitka potvrđuju da je zaostajanje uključivanja Hrvatske u Europsku Uniju, posebno za Slovenijom i za drugim osobito središnjim europskim zemljama, više političko, nego ekonomsko pitanje. Pozicije Rumunjske i Bugarske to najbolje pokazuju.

Valja se nadati da će se takve prosudbe o prijemu Hrvatske u Europsku Uniju u skoroj budućnosti izgovarati s manje gorčine, a s više optimizma. Valja se također nadati i da se politička ozračja iz devedesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj više nikada neće ponoviti.

Tablica 10.

HRVATSKA: ODABRANI EKONOMSKI POKAZATELJI

	2002.	2003.	2004.	2005.	2006. ¹⁾	2006. 1. tromjesječje	2007. predviđanje	2007.	2008.
Stanovništvo, u tisućama osoba, polugodišnje	4443	4442	4439	4442	4442	-	-	-	-
Bruto domaći proizvod, HRK mil. nominalno	181231	198422	214983	231349	250590	56721	62561	270500	290600
godišnja promjena u % (realna)	5.6	5.3	4.3	4.3	4.8	6.0	7.0	5	5
BDP po stanovniku (EUR po deviznom tečaju)	5507	5906	6462	7036	7704	-	-	-	-
BDP po stanovniku (EUR po paritetu kupovne moći)	9380	9930	10680	11380	12400	-	-	-	-
Bruto industrijska proizvodnja ²⁾ godišnja promjena u % (realna)	5.4	4.1	3.7	5.1	4.5	6.4	8.0	6	5
Bruto poljoprivredna proizvodnja godišnja promjena u % (realna)	7.7	-15.9	11.9	-8.7	-	-	-	-	-
Građevinska industrija, radni sati ²⁾ godišnja promjena u % (realna)	12.8	22.8	2.0	-0.8	9.3	15.9	6.5	-	-
Potrošnja kućanstava, HRK mil. nominalno	108027	115081	123123	131671	140261	33453	36391	-	-
godišnja promjena u % (realna)	7.7	4.6	4.8	3.4	3.5	4.0	7.1	4.5	4
Bruto fiksni kapital, HRK mil. nominalno	44105	56662	60512	65008	74792	17131	19530	-	-
godišnja promjena u % (realna)	13.9	24.7	5.0	4.8	10.9	18.1	11.2	8	7
Zaposlene osobe, u tisućama. osoba, prosjek, godišnja promjena u %	1528	1537	1563	1573	1586	-	-	-	-
	-	0.6	1.7	0.7	0.8	-	-	-	-
Registrirani zaposlenici u industriji, u tisućama osoba, prosjek, godišnja promjena u %	281.0	282.6	281.7	278.9	284.1	280.5	281.1	-	-
	-2.2	0.6	-0.3	-1.0	1.9	0.8	0.2	-	-
Nezaposlene osobe, u tisućama osoba, prosjek,	266.0	256.0	249.5	229.0	198.5	-	-	-	-
Stopa nezaposlenosti u %, prosjek	14.8	14.3	13.8	12.7	11.1	-	-	10.8	10.3
Registrirana nezaposlenost u %, kraj razdoblja	21.3	18.7	18.5	17.8	17.0	18.1	16.6	16	15.5
Prosječne bruto mjesečne plaće, u HRK, godišnja promjena u % (realna, neto)	5366	5623	5985	6248	6634	6454	6854	-	-
	3.1	3.8	3.7	1.6	1.9	1.5	3.6	-	-
Potrošačke cijene, u % ³⁾	1.7	1.8	2.1	3.3	3.2	3.5	1.6	2.8	2.3
Proizvođačke cijene u industriji, u %	-0.4	1.9	3.5	3.0	2.9	3.5	1.9	2.5	2.4
Državni budžet, MMf – def., % BDP									
Državni prihodi	46.3	45.1	45.4	44.9	-	-	-	-	-
Izdaci	51.4	51.3	50.2	49.0	-	-	-	-	-
Deficit(-)/dobit(+), u % BDP	-5.0	-6.2	-4.9	-4.1	-3.0	-	-	-3	-2.5

	2002.	2003.	2004.	2005.	2006. ¹⁾	2006.	2007.	2007.	2008.
						1. tromjesječje		predviđanje	
Javni dug, u % BDP ⁴⁾	50.7	51.2	52.0	52.7	50.0	-	-	53	54
Eskontna stopa, u %, kraj razdoblja	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5	-	-
Tekući račun, u mil. EUR	-2095.3	-1865.7	-1404.2	-1984.9	-2617.4	-2053.3	-	-2800	-2800
Tekući račun, u % BDP	-8.6	-7.1	-4.9	-6.3	-7.6	-	-	-7.7	-7.1
Bruto rezerve HNB-a, isključujući zlato, u mil. EUR	5651.3	6554.1	6436.2	7438.4	8725.3	8088.5	9519.8	-	-
Bruto inozemni dug, u mil. EUR	15054.8	19810.6	22780.7	25540.8	28975.1	26542.8	29610.3	-	-
Bruto inozemni dug, u % BDP-a	61.5	75.5	79.4	81.7	84.7	-	-	-	-
Strana inozemna ulaganja, priljev, u mil. EUR	1196.8	1784.5	990.4	1424.9	2837.6	527.6	-	-	-
Strana inozemna ulaganja, odljev, u mil. EUR	601.3	106.1	281.9	194.5	167.6	25.5	-	-	-
Izvoz roba, u mil. EUR, godišnja stopa rasta u %	5293.1 -0.5	5571.7 5.3	6603.1 18.5	7216.6 9.3	8433.6 16.9	2004.8 32.7	-	9200 9	10200 11
Uvoz roba, u mil. EUR, godišnja stopa rasta u %	11253.4 13.4	12545.9 11.5	13330.9 6.3	14738.3 10.6	16797.5 14.0	3865.2 25.0	-	18500 10	20700 12
Izvoz usluga, u mil. EUR, godišnja stopa rasta u %	5832.3 6.4	7565.9 29.7	7636.7 0.9	8052.6 5.4	8533.2 6.0	663.2 1.6	-	9100 7	9700 7
Uvoz usluga, u mil. EUR, godišnja stopa rasta u %	2547.5 16.9	2632.9 3.4	2867.8 8.9	2734.9 -4.6	2820.2 3.1	706.4 9.0	-	2950 4.5	3100 5
Prosječni devizni tečaj HRK/USD	7.86	6.70	6.04	5.95	5.84	6.11	5.62	-	-
Prosječni devizni tečaj HRK/EUR	7.41	7.56	7.50	7.40	7.32	7.34	7.36	7.4	7.4
Paritet kupovne moći HRK/USD	3.75	3.81	3.82	3.84	3.83	-	-	-	-
Paritet kupovne moći HRK/EUR	4.35	4.50	4.54	4.58	4.55	-	-	-	-

Napomene: 1) Preliminarno. 2) Poduzeća s više od 20 zaposlenih. 3) Uključivši garancije.

Izvor: WIIW baze podataka uključivši nacionalne statistike.

Vladimir Gligorov, Sándor Richter et al. High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon, wiiw Research Reports

No. 341. The Vienna Institute for International Economic Studies, July 2007, str. 100.

Tablica 11.

BDP PO STANOVNIKU, OD 2007.
KONSTANTNE CIJENE (ECU/EUR)

	1991.	1995.	2000.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2015.
	projekcija pretpostavlja 4% rast BDP i nultu stopu rasta stanovništva										
Bugarska	4764	4782	5319	7330	7887	8743	9267	9824	10315	10830	13823
Cipar	11111	12744	16531	19897	20857	22148	22990	23886	25081	26335	33611
Češka	9149	10048	13018	16595	17426	19090	20045	21087	22141	23248	29672
Estonija	5688	5249	8246	12193	14052	16303	17852	19351	20319	21335	27229
Mađarska	7289	7524	10527	13933	14685	16036	16469	16980	17829	18720	23892
Latvija	6882	4576	7002	9919	11410	13338	14525	15687	16471	17295	22073
Litva	8172	5070	7627	11125	12219	13735	14695	15651	16434	17255	22023
Malta	9965	12297	15700	16631	17398	18626	19185	19722	20709	21744	27761
Poljska	4531	6167	9383	11065	11703	12926	13701	14455	15178	15937	20340
Rumunjska	4116	4644	5003	7398	8029	9000	9540	10065	10568	11097	14162
Slovačka	6023	6825	9524	12355	13409	15079	16360	17669	18553	19480	24862
Slovenija	9523	9779	14613	18154	19215	20933	21979	23078	24232	25444	32474
NMS-12	5596	6317	8648	11121	11871	13148	13858	14579	15308	16073	20514
Hrvatska	5979	5682	8103	10679	11384	12395	12953	13536	14212	14923	19046
Makedonija	4316	4026	5141	5656	6101	6509	6770	7040	7392	7762	9906
Turska	4199	4608	5998	6136	6468	6907	7287	7761	8149	8557	10921
Albanija	1861	2247	3313	4101	4415	4870	4904	5173	5432	5704	7280
Bosna i Hercegovina	-	-	4990	6238	6193	6330	6709	7112	7468	7841	10007
Crna Gora	-	-	4636	5352	5681	6182	6492	6816	7157	7515	9591
Srbija	-	-	4682	6147	6673	7208	7569	7947	8344	8762	11182
Rusija	8133	5679	5973	8278	9035	9878	10559	11108	11664	12247	15831
Ukrajina	5792	3276	3771	5924	6249	6873	7320	7759	8147	8554	10918
	projekcija pretpostavlja 2% rast BDP-a i nultu stopu rasta stanovništva										
Austrija	18378	19884	25239	28024	28852	30810	31426	32054	32695	33349	36820
Njemačka	17589	18669	22457	25226	25817	27609	28161	28724	29299	29885	32995
Grčka	10822	10993	14619	18481	19730	21313	21739	22174	22617	23070	25471
Portugal	10527	11737	16140	16379	16814	17631	17984	18344	18710	19085	21071
Španjolska	12465	13560	18025	21939	22985	24432	24921	25419	25828	26446	29199
SAD	21389	23374	30556	33595	35198	37150	37893	38650	39423	40212	44387
EU (15) prosjek	15986	17181	22063	24654	25418	27021	27561	28113	28675	29248	32292
EU (25) prosjek	14300	15471	20096	22715	23494	25074	25852	26653	27479	28331	33003
EU (27) prosjek	13629	14771	19145	21792	22569	24117	24889	25685	26507	27335	32021

	1991.	1995.	2000.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2015.
	projekcija pretpostavlja 4% rast BDP i nultu stopu rasta stanovništva										
	Europska Unija (25) prosjek =100										
	1991.	1995.	2000.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2015.
Bugarska	33	31	26	32	34	35	36	37	38	38	42
Cipar	78	82	82	88	89	88	89	90	91	93	102
Češka	64	69	65	73	74	76	78	79	81	82	90
Estonija	40	34	42	54	60	65	69	73	74	75	83
Mađarska	51	49	54	61	63	64	64	64	65	66	72
Latvija	48	30	35	44	49	53	56	59	60	61	67
Litva	57	33	38	49	52	55	57	59	60	61	67
Malta	70	79	78	73	74	74	74	74	75	77	84
Poljska	32	40	47	49	50	52	53	54	55	56	62
Rumunjska	29	30	25	33	34	36	37	38	38	39	43
Slovačka	42	45	47	54	57	60	63	66	68	69	75
Slovenija	67	68	73	80	82	83	85	87	88	90	98
NMS-12	39	41	43	49	51	52	54	55	56	57	62
Hrvatska	42	37	40	47	48	49	50	51	52	53	58
Makedonija	30	28	26	25	26	26	26	26	27	27	30
Turska	29	30	30	27	28	28	28	29	30	30	33
Albanija	13	15	16	18	19	19	19	19	20	20	22
Bosna i Hercegovina	-	-	25	27	26	25	26	27	27	28	30
Crna Gora	-	-	23	24	24	25	25	26	26	27	29
Srbija	-	-	23	27	28	29	29	30	30	31	34
Rusija	57	37	30	36	38	39	41	42	43	43	47
Ukrajina	41	21	19	26	27	27	28	29	30	30	33
Austrija	129	127	126	123	123	123	122	120	119	118	112
Njemačka	123	121	112	111	110	110	109	108	107	105	100
Grčka	76	71	73	81	84	85	84	83	82	81	77
Portugal	74	76	80	72	72	70	70	69	68	67	64
Španjolska	87	88	92	97	98	97	96	95	94	93	88
SAD	150	151	152	148	150	148	147	145	143	142	135
EU (15) prosjek	112	111	110	109	108	108	107	105	104	103	98
EU (25) prosjek	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
EU (27) prosjek	95	95	95	96	96	96	96	96	96	97	97

Izvor: WIIW baze podataka uključivši nacionalne statistike.

Vladimir Gligorov, Sándor Richter et al. High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon, wiiw Research Reports No. 341. The Vienna Institute for International Economic Studies, July 2007, str. 128.

I iako u politici općenito, a u onoj međunarodnoj posebno, nema sentimenta, ipak je potrebno spomenuti nešto na što su nas podsjetili prijatelji na nekim međunarodnim skupovima o tranziciji. Reformska i politička događanja na ovim našim prostorima, uključivši i doprinos naše ekonomske znanosti, dala su veliki znanstveni i politički doprinos ubrzanju kraha boljševičke opcije, pa i rušenju berlinskoga zida. O tome valja spomenuti već citiranu i knjigu akademika Bogomolova (koji je bio savjetnik predsjednika Gorbačova), a isto tako i dva autorova priloga, od kojih je prvi objavljen u navedenoj knjizi¹⁶, a drugi u časopisu Hrvatskoga društva ekonomista "Ekonoski pregled".¹⁷

6) Umjesto zaključnih razmatranja

Namjere ovoga priloga nisu klasične o ocjeni trenutka i davanju sugestija za nove mjere ekonomske politike, iako ni takve ambicije nisu (barem implicite) sasvim isključene.

Ocjena razvitka hrvatskoga gospodarstva i društva u ovom trenutku, tj. u godinama koje neposredno prethode prijemu Hrvatske u Europsku Uniju, veoma je proturječna i kontroverzna.

Sa jedne je strane medalje, činjenica da će Hrvatska najvjerojatnije do kraja ovoga desetljeća biti primljena u Europsku Uniju, što je svakako dobro i što nas veseli.

Sa druge je strane, činjenica da je Hrvatska zajedno sa Slovenijom u uskoj skupini zemalja koje su bile najbolje pripremljene za tranziciju i koje su među prvima morale biti primljene u Europsku Uniju.

Nasuprot tome, Hrvatska se našla u jednoj neugodnoj i pomalo ponižavajućoj situaciji da je ostala među posljednjima, posebno među središnjim europskim zemljama u tranziciji koje još nisu primljene u Europsku Uniju.

Svrha je ovoga priloga bila pokušati osvijetliti splet okolnosti i odgovarajućih uzročno-posljedičnih veza koje su djelovale na takvu poziciju Hrvatske. Uzroci su predominantno političke, a ne ekonomske naravi. Političko ozračje u devedesetim godinama 20. stoljeća koje je relativiziralo odnos prema antifašizmu u odlučnoj

¹⁶ Dragomir Vojnić: Globalization, Integration and Central European Countries in Transition with a Special Reference to Croatia, u knjizi Oleg T. Bogomolov (ed. et al.): Post-Socialist Countries in the Globalizing World, Russian Academy of Sciences, Moscow, 2001.

¹⁷ Dragomir Vojnić: Reforma i tranzicija. Kritički osvrt na događanja u prijelomnim vremenskim razdobljima, Prilog građi za našu ekonomsku povijest, Ekonoski pregled, br. 5-6, Zagreb 2006.

je mjeri djelovalo na međunarodnu izolaciju Hrvatske i manje ili više izazvalo otvorene sankcije.

Koaliicijska Vlada lijevoga centra proklamirala je na početku ovoga stoljeća jasnu proeuropsku orijentaciju i Hrvatska se počela ubrzano približavati Europskoj Uniji. U veoma atipičnom makroekonomskom okruženju i atipičnom modelu razvitka koji ne stimulira masovno poduzetništvo, na svim je razinama nađen izlaz u državi kao velikome poduzetniku u području infrastrukture, osobito cestogradnje. Godine 2000. Uslijedio je prijelom u negativnom trendu rasta BDP.

Nova Vlada desnoga centra nastavila je proeuropsku orijentaciju i ekonomsku politiku s naglašenom ulogom države kao velikim poduzetnikom. Velika ograničenja takvim osnovama ubranoga rasta BDP sve su izraženija i atipični model razvitka koji se zasniva na potrošnji i uvozu ima sve manje prostora za opstanak. U jednom sintetičkom izrazu može se reći da su stalno povećavanje zaduženosti na svim razinama i posebno već dostignuta razina vanjskoga duga postali glavni ograničujući činitelji daljega rasta BDP, a samim time i gospodarskoga razvitka u cjelini.

Tranzicijsko nas iskustvo uči i upozorava da se samo u kombinaciji nevidljive ruke Adama Smitha i veoma vidljive ruke Johna Maynorda Keynesa može ostvarivati djelotvorna ekonomska politika.

Zato su prijeko potrebne odgovarajuće promjene i u modelu razvitka i u ekonomskoj i razvojnoj politici. Jedna od osnovnih poruka našeg savjetovanja mora biti usmjerena na upozoravanje čimbenika ekonomske politike na te činjenice. Poruka savjetovanja također mora biti usmjerena na punu podršku ekonomskoj i ukupnoj politici za što skorije priključivanje Republike Hrvatske Europskoj Uniji. Još jednom ukazujemo na potrebu uspostavljanja institucionalne suradnje ekonomske znanosti i ekonomske politike osnivanjem Ekonomskoga savjeta ili Vijeća ekonomskih savjetnika.

LITERATURA

1. Anušić, Z., Rohatinski, Ž., Šonje, V. (Eds.et al.).(1995.) *Put u nisku inflaciju: Hrvatska 1993.-1994.* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
2. Baletić, Z. (Ed.et al.) (1995.) *Hrvatsko gospodarstvo u tranziciji.* Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb.
3. *Post-Socialist Countries in the Globalizing World* (2001.) Moscow: Russian Academy of Sciences.
4. Belošević-Matić, Jasna (2006.) *Hrvatsko gospodarstvo u razdoblju 2001.-2005.* Zagreb: Privredni vjesnik i HGK, Centar za makroekonomske analize.

5. Deželjin, Josip (2007.) *Etiologija antifašizma*. Rijeka: Adamić.
6. Domazet, Tihomir (2005.) "Hrvatska: Ekonomika u ekonomiji (?) 1990.-2005.: gubici BDP-a; 2006.: Kako postići održivi razvoj", u: *Ekonomska politika Hrvatske u 2006.*, Opatija, HDE i Inženjerski biro.
7. Dragičević, Adolf (2005.) *Svjetski izazov Hrvatskoj*. Zagreb: Razlog.
8. Družić, Gordan (2004.) *Hrvatska obratnica – stanje i perspektive hrvatskog gospodarstva*. Zagreb: Golden marketing – tehnička knjiga.
9. Družić, Ivo (2006.) *A Journey through Transition Time, with Special Reference to Croatia*. Zagreb: Political Culture, Publishing Research Institute.
10. Gligorov, Kiro (2006.) *Sve jugoslavenske privredne reforme*. Skopje: Kultura
11. Gligorov, Vladimir (2007.) «Transition, Integration and Development in Southeast Europe», *Ekonomski pregled*, (58),5-6:259-304.
12. Gligorov, Vladimir, Sándor Richter et al. (2007.) «High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon», *WIIW Research Reports*, 341 (Special Issue on Economic Prospects for Central, East and Southeast Europe)
13. Jurčić, Ljubo (2005.) «Ekonomski razvitak, investicije, fiksni kapital i ekonomija i politika tranzicije», *Ekonomski pregled*, (56), 5-6:347-373.
14. Horvat, Branko (2004.) «Social Ownership». U: *Enterprise in Transition*, (Fourth International Conference on Enterprise in Transition) Split, Faculty of Economics, str.286-289 (extended abstract)
15. Kolodko, Gregorz (1998.) «Economic Neoliberalism Became Almost Irrelevant». *Transition*, (World Bank) (9), 3.
16. Macesich, George (2000.) «International Monetary Fund: a New Role?», *Ekonomski pregled*, (51), 1-2:157-167.
17. Marenić, Božo (ed.et al.) (1992.) «Konceptija i strategija ekonomskog razvitka Republike Hrvatske», *Privredna kretanja i ekonomska politika*, br.10.
18. Nikić, Gorazd (2004.) «Gospodarski aspekti pristupa Hrvatske Europskoj uniji», *Ekonomski pregled* (55), 3-4:197-226.
19. Nikić, Gorazd (2003.) *Tranzicija u Hrvatskoj i deset godina stabilizacije tečaja i cijena*. Zagreb: Binoza Press i Ekonomski institut.
20. Perišin, Ivo(2006.) *Hrvatska u svjetskom vrtlogu*. Zagreb: Razlog.
21. Rohatinski Željko i Guste Santini (1994.) *Pretvorba, odakle dolazimo i kamo idemo*. Zagreb: Rifin.
22. Rohatinski, Željko i Vojnić Dragomir (eds. et al.) (1991.-1994.) *Aktualni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Hrvatske*. Ekonomski institut Zagreb.

23. Rohatinski, Željko i Vojnić, Dragomir (eds.et al.) (1998.) *Process of Privatization in Croatia*. Zagreb: Open Society Institute Croatia, Central European University.
24. Santini, Guste (ed. et al.) (2003.) «Ekonomija/Economics 1994.-2003.» *Ekonomija/Economics* RIFIN (10), 4.
25. Santini, Guste (2006.) «Utjecaj tečajne politike na gospodarstvo Hrvatske u razdoblju 1994.-2005. godine», *Ekonomija/Economics* RIFIN (13), 1.
26. Saunders, C. T. (ed.) (1995.) *Eastern Europe in Crisis and the Way Out*. London: Macmillan.
27. Sirotković, Jakov: «Controversy of Croatian Economic Policy on the Threshold of the 21st Century» *Ekonomija/Economics* RIFIN (13), 4.
28. Stiglitz, Joseph (1998.) «Beyond the Washington Consensus», *Transition* (World Bank), (3), June 1998.
29. Stiglitz, Joseph (2002.) *Globalization and its Discontents*. New York: W. W. Norton.
30. Stipetić, Vladimir (2005.) «Laissez-faire kao ekonomska politika (prilog razmatranju hrvatske gospodarske politike u minulih 25 godina)». U: *Ekonomska politika Hrvatske u 2006. - XIII tradicionalno savjetovanje HDE u Opatiji*, Zagreb, Inženjerski biro.
31. Švaljek, Sandra (ed.et al.) (2004.) *65th Anniversary Conference of the Institute of Economics Zagreb*. Zagreb, Ekonomski institut.
32. Teodorović, Ivan (ed.et al.) (2004.) *Hrvatska na putu u Europsku uniju*. Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb.
33. Teodorović, I., Lovrinčević, Ž., Mikulić, D., Nušinić, M., and Zdunić S. (Eds.) 2005, *The Croatian Economic Development - Transition Towards the Market Economy*. Zagreb: The Institute of Economics (Research papers on the occasion of 80th anniversary of life and 55 years of research of professor emeritus Dragomir Vojnić)
34. Veselica Vladimir (ed.et al.) *Ekonomska politika Hrvatske u određenoj godini* (deset knjiga, pripremljenih za tradicionalno savjetovanje hrvatskih ekonomista svakog studenog u Opatiji 1996.-2006.) Nakladnik Inženjerski biro Zagreb i HDE.
35. Veselica Vladimir i Dragomir Vojnić (1999.) *Misli i pogledi o razvoju Hrvatske*. Zagreb: HAZU i HDE.
36. Veselica, Vladimir (2007.). *Globalizacija i nova ekonomija*. Zagreb: Ekonomski fakultet, Inženjerski biro, HDE i Zavod za poslovna istraživanja. Samobor: A.G.Matoš.

37. Veselica, Vladimir (2007.) *Ekonomski ogledi i pogledi Vladimira Veselice*. Samobor, A.G.Matoš.
38. Vidović, Hermina and Vladimir Gligorov (2004) « Croatia's Delayed Transition: Competitiveness and Economic Policy Challenges» wiiw *Research Reports* 304.
39. Vojnić, Dragomir (1997.) *Ekonomija i politika tranzicije*. Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb.
40. Vojnić, Dragomir (2004.) «Tržište – prokletstvo ili spasenje? Uz obilježavanje 65. godišnjice rada Ekonomskog instituta Zagreb» *Ekonomski pregled*, (55), 9-10: 681-726.
41. Vojnić, Dragomir (1995.) «Croatian Economy in Transition». U: Saunders, C.T. (Ed.), *Eastern Europe in Crisis and the Way Out*, London: Macmillan.
42. Vojnić, Dragomir (2001.) «Globalization and Integration of Central European Countries in Transition with a Specific Reference to Croatia». U: *Post-Socialist Countries in the Globalizing World*, Moskva: Russian Academy of Sciences, Institute for International Economic and Political Studies, str.290-309.
43. Zdunić, Stjepan (2003.) «Relativne cijene, tečaj i konkurentnost hrvatskog gospodarstva», *Ekonomski pregled*, (54), 11-12.
44. Zdunić, Stjepan (2004.) «Relativne cijene i izvori rasta – komparativna analiza». U: *Ekonomska politika Hrvatske u 2005.- XII tradicionalno savjetovanje HDE u Opatiji*, Zagreb, Inženjerski biro.
45. Zdunić, Stjepan (ed.et al.) (1991.) *Privatizacija u politici gospodarskog razvitka Hrvatske*. Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb.